

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА**

ФАКУЛЬТЕТ ПЕДАГОГІКИ, ПСИХОЛОГІЇ ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА МЕТОДИКИ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ОСОБЛИВОСТІ ДИДАКТИЧНОГО
ДІАГНОСТУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ
В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ**

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти –другий (магістерський)

Виконала:

студентка 6 курсу, 632 групи

Сидорова Марія Олександрівна

Керівник: кандидат педагогічних наук,
доцент **Гордійчук О.Є.**

*До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4/1 від 16 листопада 2021 р*

Зав. кафедрою _____ проф. Романюк С.З.

ЧЕРНІВЦІ – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДИДАКТИЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ.....	7
1.1. Характеристика професійно-педагогічної діяльності вчителя в інклюзивному освітньому просторі	7
1.2. Аналіз психолого-педагогічних особливостей роботи вчителя в інклюзивному класі.....	18
1.3. Дидактичне діагностування молодших школярів як складова педагогічної діяльності вчителя інклюзивного класу.	21
1.3.1. Сутність дидактичного діагностування молодших школярів в інклюзивному класі.....	21
1.3.2. Зміст та особливості дидактичного діагностування молодших школярів в інклюзивному класі.....	24
РОЗДІЛ II: СУТНІСТЬ КОМПОНЕНТІВ ДІАГНОСТУВАННЯ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ.....	28
2.1. Констатувальне дослідження стану забезпечення дидактичного діагностування учнів у інклюзивному класі	28
2.2. Реалізація компонентів діагностування в умовах інклюзивного навчання учнів.....	37

2.2.1. Контроль як складова дидактичного діагностування	37
2.2.2 Перевірка учнів в умовах інклюзивного навчання	44
2.2.3 Оцінювання як мотивація до навчальної діяльності дитини з ООП	47
2.2.4 Портфоліо учнів як засіб оцінювання індивідуальних досягнень учнів	54
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ.....	74

ВСТУП

Україна знаходиться серед багатьох країн світу як держава, що впроваджує інклюзивну освіту на всіх рівнях. Починаючи з 2011 р., відповідні зміни щодо забезпечення інклюзивної освіти почали діяти в нашій країні і зумовлюють її державну політику. Інклюзивна освіта набуває дедалі більшого значення і розвитку в Україні. Адже вона надає право рівного доступу до якісної освіти всіх дітей. Актуальною ця тема є для батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку, бо забезпечує можливість навчатися у закладах освіти разом зі своїми однолітками та проживати в сім'ї. Також активно в цьому напрямку працюють громадські організації, які допомагають організувати освітній процес з дітьми із особливими освітніми потребами.

Існує вужче і ширше розуміння інклюзивної освіти. Вужче розуміння інклюзії – це «включення» дітей з ООП у загальноосвітні навчальні заклади. Ширше розуміння – полягає у позитивному сприйнятті усіх категорій дітей, цінуванні та врахуванні відомостей кожного учня.

Ця проблема розглядається ще з початку ХХ століття такими етапами:

- ✓ «Медична модель» (початок 20 століття) - люди, які мають вади у психофізичному розвитку – хворі, тому потребують лікування у спеціальних медичних установах.
- ✓ Інтеграція (середина 60-х – середина 80-х років) – залучення дітей з ООП до середовища дітей з типовим розвитком, але основний акцент був націлений на вихованні, згідно тих культурних норм, в суспільстві якому вона проживає.
- ✓ Інклюзивна освіта (середина 80-х років – донині) – спільне навчання дітей з ООП та дітей з типовим розвитком.

В Україні питання організації інклюзивної освіти вивчають такі науковці, як Т. Сак, З. Шевців, С. Богданов, Г. Гаврюшенко, О. Колупасєва, Н. Найда, Н. Софій, І. Ярмошук та інші. Вони займаються дослідженням залучення осіб з особливими потребами до навчання в загальноосвітніх установах.

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні організаційно-методичних основ дидактичного діагностування молодших школярів та констатувальному дослідженні стану його забезпечення в професійній діяльності вчителя інклюзивного класу.

Об'єкт дослідження - професійно-педагогічна діяльність учителя інклюзивного класу.

Предмет дослідження - організація дидактичного діагностування молодших школярів в професійній діяльності вчителя інклюзивного класу.

Завдання дослідження:

- охарактеризувати професійно-педагогічну діяльність та психолого-педагогічні особливості роботи вчителя в інклюзивному класі;
- розкрити сутність, зміст та особливості дидактичного діагностування молодших школярів як складову педагогічної діяльності вчителя інклюзивного класу;
- здійснити констатувальне дослідження стану забезпечення дидактичного діагностування учнів у інклюзивному класі;
- обґрунтувати організаційно-методичні основи дидактичного діагностування молодших школярів в інклюзивному класі.

Методами дослідження у роботі є аналіз наукової літератури, класифікація та порівняння методів діагностування, емпіричний метод дослідження дітей в інклюзивному класі.

Практичне значення полягає в тому, що основні положення й висновки магістерської роботи можуть бути використані для поглиблення знань з даної теми, а також будуть корисними вчителям початкової школи, які працюють в інклюзивному класі.

Теоретичне значення магістерської роботи полягає у постановці та розробці актуальної проблеми, яка не отримала всебічного та ґрунтовного висвітлення в сучасній педагогічній науці. Її визначають об'єкт, мета і завдання самого дослідження.

Структура магістерської роботи зумовлена її метою та науковими завданнями. Робота складається зі вступу, двох розділів (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел та літератури (67 найменувань).

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДИДАКТИЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

1.1. Характеристика професійно-педагогічної діяльності вчителя в інклюзивному освітньому просторі

Донедавна, навчання дітей, носило диференційований характер: навчання дітей з нормативним розвитком у загальноосвітніх школах, до яких застосовували традиційно визнані форми і методи навчання; навчання дітей з обмеженими можливостями здоров'я у спеціальних навчальних закладах. Важливим кроком реформування освіти у цьому напрямі є інклюзивна освіта. Вона об'єднує дві традиційні системи в єдину систему освіти, в основі якої лежить «дитиноцентризм» - система освіти, в якій домінують інтереси дитини, задоволення її освітніх потреб. Цей принцип визначає цілі й концепцію інклюзивної освіти, освітньої системи, що реалізує одну з головних демократичних ідей – рівність прав людей на здобуття освіти. Концепція Нової української школи визначає особистісно зорієнтований підхід як «освітню модель, реалізація якої максимально враховує здібності, потреби та інтереси кожної дитини і дозволяє на практиці реалізувати принцип дитиноцентризму» [36]. Реалізація цього завдання неможлива без ґрунтовної підготовки педагогів до робіт в інклюзивних закладах. Формування професійної компетентності педагогів у галузі інклюзивної освіти має забезпечити психологічну готовність до робіт з дітьми з ООП, методичну компетентність, ціннісні орієнтири.

Так, у Концепції Нової української школи зазначається, що школа буде успішною, коли до неї прийде успішний вчитель. Насамперед, творчий, відповідальний і який постійно працює над собою, що пов'язано з неперервністю. Саме такий вчитель зможе виховати і підготувати учня, який буде творчою особистістю, зможе себе професійно реалізувати у будь-якій сфері свого професійного зростання.

Інклюзивна освіта – це освітня система, яка базується на визнанні рівноправності та врахуванні розмаїтості учнів, має нормативно-правове

підґрунтя рівноправного характеру, що впроваджує інклюзивне навчання на основі особистісно орієнтованої освітньої моделі і забезпечує здобуття якісної освіти на всіх рівнях, у всіх освітніх ланках усім дітям без обмежень та винятків.

Концепція інклюзивної освіти висвітлює одну з головних демократичних ідей – всі діти – цінні й активні члени суспільства. «Процес навчання в інклюзивних освітніх закладах корисний як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей масових шкіл, членів родини та суспільства в цілому. Саме взаємодія зі здоровими дітьми сприяє когнітивному, фізичному, мовному, соціальному та емоційному розвитку дітей з особливими освітніми потребами» [35, с. 116].

Головною метою інклюзивного навчання є свідоме оволодіння знаннями, уміннями та навичками, отримання певного рівня освіти та досягнення освіченості.

Принцип інклюзивного навчання являє собою систему основних вимог до процесу навчання, а його ефективність може бути гарантована лише впровадженням.

Для глибшого аналізу даного питання опрацюємо поняття інклюзивної освітньої парадигми.

В Україні основне визначення інклюзивного навчання представлено в законі «Про освіту»:

- «інклюзивне навчання – це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, урахування багатогранності людини, ефективного залучення та включення освітнього процесу всіх його учасників» [25];
- «Інклюзивне освітнє середовище – це сукупність умов, способів і засобів реалізації прийомів для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей» [25].

Сучасний науковець А. Колупаєва подає такі визначення: «**інклюзія** (від *Inclusion*- включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальне життя, і насамперед, тих що мають труднощі у фізичному та психічному розвитку» [29, ст..32].

«**Інклюзивна освіта** – це система освітніх послуг, що базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання в умовах загальноосвітнього закладу» [48, ст.18].

С.П. Миронова вважає, що «**інклюзивна освіта**» – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в спеціально створених умовах загальноосвітнього закладу» [44].

Метою інклюзивної освіти є створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та утвердження людської гідності дітей з ООП.

Інклюзивне навчання передбачає створення освітнього середовища з залученням дітей з обмеженими можливостями здоров'я (ОМЗ) в процес освіти загальноосвітньої школи; процес вибору оптимальних методів та форм навчання і виховання, що задовольняють індивідуальні потреби усіх учнів; створення гнучкої системи освіти.

Аналізуючи статистику здобувачів освіти, які приходять на навчання в перший клас, бачимо, що майже 25% дітей приходять у школу з порушеннями у здоров'ї, 60% учнів мають особливі індивідуальні потреби, великий відсоток школярів мають відхилення чи проблеми в поведінці від встановлених у суспільстві та освіті норм. Тому впровадження інклюзії в загальноосвітній процес є актуальним. Медиками визначено, що кожного року на 15% зростає кількість новонароджених, що мають значні відхилення у здоров'ї.

Інклюзивна освіта означає «повну адаптацію навчально-виховного процесу до кожної дитини з урахуванням специфічних відмінностей кожної дитини. Базовою основою при цьому виступає адаптація освітнього середовища до кожної дитини» [64], а не дитини до освітнього середовища. Завданням інклюзивної освіти є забезпечення права дітей з ООП на здобуття середньої загальної освіти в умовах загальноосвітніх навчальних закладів з наданням у процесі освіти кваліфікованої психолого-медико-педагогічної допомоги з урахуванням стану здоров'я, особливостей фізичного розвитку вихованця.

Інклюзія пов'язана з визначенням нових знань про спільне навчання дітей в освітньому просторі загального типу незалежно від їх віку, рівня психофізичного розвитку, соціально-економічного статусу. Обґрунтування закономірностей педагогіки інклюзивної освіти, навчання і виховання покликані знання, які ґрунтуються на ідеях інклюзії, принципах гуманістичної педагогіки. Вони призначені забезпечити теоретичні основи педагогічних процесів в умовах інклюзії, обґрунтувати використання адекватних методів, форм спільного навчання дітей з різним рівнем психофізичного розвитку в умовах загальноосвітньої школи [64]. Отже, утворюється нова галузь педагогічних знань – *інклюзивна педагогіка*.

«Інклюзивна педагогіка – це галузь системи педагогічних наук, яка вивчає процес спільного навчання і виховання нормативних дітей і дітей з особливими освітніми потребами та здійснює пошук ефективних шляхів задоволення індивідуальних потреб усіх учнів в умовах загальноосвітнього навчального закладу» [44].

Основні категорії інклюзивної педагогіки

Категорії науки – це загальні педагогічні поняття, які відображають наукові узагальнення, основні, найістотніші сторони, властивості даної науки. Інклюзивна педагогіка має свій категоріальний апарат, але теж застосовує категорії загальної та іншої педагогіки.

Психолого-педагогічна література вживає термін «дитина з обмеженими можливостями життєдіяльності (ОМЖ)» – фізична особа, яка втратила здатність (унаслідок наявності вади у фізичному і (або) психологічному розвитку) виконувати будь-яку діяльність, у тому числі учнівську.

Дитина з обмеженими освітніми потребами (ООП) – фізична особа, яка має вади у фізичному і (або) психологічному розвитку, що перешкоджають отриманню освіти.

Соціально-педагогічна діяльність – особливий вид діяльності вчителя загальноосвітньої школи в умовах інклюзивної освіти, спрямований на задоволення індивідуальних освітніх потреб учнів.

С.П.Миронова трактує інклюзивне навчання як спеціально організований процес взаємодії вчителя та учнів різного рівня психофізичного розвитку у загальноосвітньому навчальному закладі. спрямований на засвоєння знань, умінь та навичок, розвиток розумових сил і освітніх можливостей молодшого школяра.

«Інклюзивна школа – це заклад освіти, який відкритий для навчання всіх дітей, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших особливостей» [44].

Інклюзивне виховання – організований процес формування дитини як особистості, що не залежить від рівня психофізичного розвитку, як особистої індивідуальності в умовах інклюзивного суспільства. Самовиховання – це діяльність особистості, яка відбувається систематично і цілеспрямовано, і зорієнтована на формування і вдосконалення її позитивних якостей та подолання негативних.

У загальноосвітній системі України інклюзивне навчання і виховання розглядається як процес, який стосується всіх суб'єктів навчальної діяльності, а саме молодших школярів – нормотипових дітей і дітей з ООП, вчителя початкової школи і команди супроводу, в тому числі батьків, адміністрації закладу освіти та допоміжних організацій.

Тому діяльність загальноосвітнього закладу повинна бути націлена не тільки на створення спеціальних умов для навчання і виховання дітей з ООП, а й працювати над забезпеченням взаєморозуміння між всіма учасниками процесу, гармонійного розвитку особистості кожної особистості.

Основними дефініціями інклюзивної освіти як освітньої парадигми є:

Розвиток – формування психічних якостей і властивостей особистості, що дозволяють пізнавати оточуючий світ. Це процес переходу кількісних змін у якісні.

Формування – це завершення процесу становлення особистості людини, при якому вона досягає рівня зрілості. Всі умови суспільства (екологічні, соціальні, економічні, ідеологічні тощо.) здійснюють вплив на цей процес. Головним шляхом формування особистості є система виховання в суспільстві.

«Корекція (від лат. *correction* – поліпшення, виправлення) – система психолого-педагогічних та медичних заходів, спрямованих на послаблення або подолання вад психофізичного розвитку у дітей в процесі навчання та виховання з метою максимально можливого розвитку їхньої особистості» [61].

Компенсація (лат. *compensatio* – відшкодування, урівноваження) – це складний, багатоаспектний процес перебудови або заміщення порушених або недорозвинених психофізіологічних функцій організму [61].

Реабілітація (лат. *rehabilitatio* – відновлення) – це процес включення дитини з відхиленнями у розвитку і поведінці в нормальне соціальне середовище, в суспільно корисну діяльність і адекватні взаємини з однолітками. Процес реабілітації – складне і багатогранне явище, оскільки повноцінне повернення в соціум відбувається через медичну реабілітацію (лікування, ліквідацію наслідків дефекту), психологічну реабілітацію (зняття психологічних комплексів, відновлення і психічних процесів), педагогічну реабілітацію (відновлення втрачених пізнавальних умінь і

навичок, формування позитивних особистісних якостей). Реабілітація – це свого роду підсумок усієї корекційно-педагогічної роботи [61].

Реформування освітньої системи на сучасному етапі передбачає, що кожен загальноосвітній заклад має бути інклюзивним, тобто здатним приймати та задовольняти особливі освітні потреби всіх учнів. Учні з різноманітними освітніми потребами можуть ефективно навчатися у сприятливому середовищі, де ці потреби враховуються усіма педагогами, які працюють з ними. Для цього педагогам необхідно:

- 1) Бути готовими приймати всю різноманітність учнівського колективу;
- 2) Володіти навичками організації навчального процесу для різних дітей в межах одного класу;
- 3) Прагнути підтримувати кожного учня для досягнення ним більш високого рівня та забезпечувати йому успіх у навчанні.

Відмітимо, що підходи до планування навчального процесу в інклюзивному класі дещо відрізняються від тих, що донедавна практикувалося в закладах загальної середньої освіти.

Базові підходи до викладання

Підхід	Мотивація	Вибір стратегій викладання
Поверхневий: мета викладання зводиться переважно до передачі знань, часом – до кількісного збільшення знань з певного предмета. Діяльність педагога зосереджується на виборі навчального змісту, що його мають засвоїти учні;	Зовнішня ✓ Освіта – засіб для досягнення мети (наприклад, працевлаштування) ✓ Мета викладання – надати учням знання для складання тесту або іспиту.	✓ Вивчення окремих складових матеріалу ✓ Засвоєння учнями основ ✓ Механічне заучування/запам'ятовування. ✓ Структурований навчальний досвід, пов'язаний зі змістом початкової програми.

роз'ясненні базових понять і навичок, представленні інформації так, аби у процесі інтенсивної практики та механічного заучування учні навчилися її відтворювати.		
Орієнтований на досягнення: мета полягає в організації роботи учнів з матеріалом таким чином, аби він повністю засвоївся, а попередньо визначені академічні та соціальні стандарти були досягнуті. Тактика викладання спрямована на: представлення добре організованого матеріалу; допомогу учням спланувати власну навчальну діяльність, відстежувати й аналізувати її проміжні результати; навчання учнів спеціальних прийомів діяльності, що їх можна коригувати	Академічні показники ✓ Допомога учням отримати високу оцінку. ✓ Забезпечення високої якості викладання.	✓ Допомога учням в організації власної навчальної діяльності. ✓ Навчання учнів уміння вчитися (планувати, контролювати проміжні результати, набувати нових знань, умінь і навичок) ✓ Добре структуровані уроки.

шляхом інтенсивної практики під керівництвом педагога та використання навчальних стратегій.		
Глибинний: мета полягає в організації конструювання знань, набуття учнями вагомих знань, умінь, навичок, компетентностей, розвитку їхнього критичного мислення. Тактика викладання має сприяти формуванню в учнів максимального розуміння явищ і понять, що вивчаються, допомагати інтегрувати й розширювати інформацію, розвивати навички самостійного та спільного прийняття рішень, вирішення проблем тощо.	Внутрішня ✓ Викладання – цікава й захоплива справа, що потребує великої віддачі педагога ✓ Педагог створює умови для формування вагомих знань, умінь, навичок, компетенцій для розвитку учнів.	✓ Допомога учням якомога повніше зрозуміти матеріал. ✓ Інтеграція та розширення інформації ✓ Виділення часу для обговорення й вирішення проблем.

Організацію ефективного викладання представлення в моделі організації навчання в інклюзивному класі (адаптована за Дж. Лупарт), [28, с.25-27] яка дає змогу зорієнтуватися в етапності планування та організації навчального процесу. Її зміст полягає в тому, що навчальний процес

організовується гнучко і кожен учень має свою траєкторію розвитку. Разом з тим враховується, що всі учні підпорядковуються єдиним вимогам навчальної програми, але мають різні підходи до оцінювання та рівні досягнення, що адаптовуються до потреб кожної дитини.

Модель організації навчання в інклюзивному класі

Система понять і вимог

для певного предмета, що за перенесення на практику навчання трансформуються в широкі навчальні цілі, придатні для всіх учнів інклюзивного класу (йдеться про Стандарт освіти).

«Точка відліку» для оцінювання та навчання

Визначення стартового рівня успішності	Планування процесу навчання
Безперервне оцінювання сформованості знань, умінь і навичок, компетенцій та проміжних результатів навчання	Розробка чіткого плану реалізації вимог освітнього стандарту та визначення форм і методів навчальної діяльності учнів. Установлення очікуваних результатів навчання.

Диференційоване викладання

Диференціація навчання для всіх учнів

Традиційне інтенсивне навчання	Стратегії когнітивного навчання	Навчання у співпраці
Адаптації/модифікації Визначення та врахування індивідуальних відмінностей (особливих освітніх потреб, рівня підготовленості, особливостей навчання та розвитку, інтересів тощо)		

Процес планування, представлений у моделі, охоплює чотири рівні:

- ✓ Закладену в Стандартах систему понять і вимог для певної галузі, що за перенесення на практику навчання трансформуються в широкі навчальні цілі, придатні для всіх учнів інклюзивного класу;
- ✓ Визначення стартових рівнів успішності;
- ✓ Встановлення очікуваних результатів навчання;
- ✓ Планування уроків за технологією диференційованого навчання, що дає змогу враховувати різноманітні особливості та потреби окремих учнів класу. На цьому етапі можливо орієнтовно обрати педагогічні підходи та відповідні методики й прийоми викладання; визначитися з необхідністю здійснення адаптації (модифікації)

Отже, інклюзивне навчання включає низку педагогічних технологій, спрямованих на врахування індивідуальних особливостей дитини. Тому викладання і навчання в інклюзивному середовищі мають бути ефективні та дієві для усіх учасників навчального процесу, який включає різноманітний контингент учнів.

Інклюзивна освіта є корисною не лише для дітей, які мають порушення у розвитку, а й для їх ровесників з типовим розвитком, у яких

формується вміння цінувати своє здоров'я, толерантність, стає адекватніша самооцінка.

1.2. Аналіз психолого-педагогічних особливостей роботи вчителя в інклюзивному класі

Порядок організації інклюзивного навчання, затв. постановою КМУ від 15.08.2011 № 872 (далі — Порядок), — основний документ, що регламентує створення й функціонування відповідних класів у закладах освіти. Так, у Порядку: визначено ключові терміни чітко окреслено підстави й умови створення інклюзивного класу уточнено кількість учнів з особливими освітніми потребами у класі з інклюзивним навчанням прописано питання організації освітнього процесу; зафіксовано право дітей з ООП здобувати освіту в усіх закладах; визначено норму щодо створення інклюзивних і спеціальних класів на підставі заяви батьків про зарахування дитини з ООП до закладу [26].

Галузевим стандартом вищої освіти (спеціальність «Початкове навчання»), зокрема, кваліфікаційною характеристикою вчителя початкових класів, визначено, що «він повинен володіти знаннями, навичками, прийомами навчання всіх предметів початкового циклу та вміло використовувати їх під час виконання педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань, проводити роботу з виявлення й розвитку здібностей дітей, формувати культуру усного та писемного мовлення, розвивати необхідні навчальні вміння і навички, усі форми мислення, виховувати любов до навчальної діяльності, залучати молодших школярів до різних видів особистої та суспільно корисної діяльності» [26].

Як бачимо, у стандарті бракує вимог щодо інклюзивної компетентності вчителя початкової школи. Тому нині особливої уваги заслуговує проблема формування професійної готовності педагогів до роботи в умовах інклюзивної освіти, оскільки спектр функцій учителя

значно розширюється. Тобто, окрім основних (дидактичної, виховної і розвивальної), додаються просвітницька (інформування громадськості та батьків про позитиви інклюзії), діагностична (вивчення можливостей та потреб дитини), корекційна (добір і проведення психолого-педагогічних заходів щодо виправлення або послаблення недоліків психофізичного розвитку дітей, їхньої адаптації та соціалізації) та рефлексивна (розроблення критеріїв і показників для оцінювання освітніх досягнень учнів, аналізу ефективності навчально-виховного процесу і пошуку способів його коригування). Для виконання цих функцій учитель має володіти глибокими знаннями з фахових дисциплін, методики викладання предметів початкової школи, високим рівнем майстерності в галузі навчально-виховної та розвивальної роботи як зі здоровими учнями, так і з особливостями в розвитку. Тобто педагоги повинні отримати не лише загальну професійну, але й спеціальну підготовку з корекційної педагогіки та психології.

Є ще чимало перешкод на шляху запровадження інклюзивної освіти. Зокрема:

- ✓ Архітектурна недоступність шкіл;
- ✓ Упередженість адміністрації та педагогів шкіл, батьків учнів з типовим розвитком щодо проблем дітей з психофізичними порушеннями і неготовність до їхнього включення у колектив здорових однолітків;
- ✓ Відсутність знань у батьків дітей з психофізичними порушеннями про відстоювання прав дітей на освіту, страх перед системою освіти і соціальної підтримки;
- ✓ Відсутність у школах достатньої матеріально-технічної бази для інклюзивної освіти (підручники, посібники, спеціальне обладнання, ТЗН);
- ✓ Відсутність спеціальних посад (медики, соціальні психологи, корекційні педагоги) у загальноосвітніх закладах для

здійснення психолого-педагогічного супроводу дітей із психофізичними порушеннями.

Тому Міністерство освіти і науки України визначає, що обов'язковим напрямком подальшого розвитку системи освіти та суспільства в цілому має бути просвітницько-виховна робота, поширення напрацьованого педагогічного досвіду роботи з дітьми з ООП інноваційних технологій із питань підготовки таких дітей до самостійного життя.

Сучасний учитель початкових класів повинен мати високий рівень фахової, методичної та психологічної видів готовності. Перша з них охоплює систему знань із методології інклюзивної освіти та високий рівень корекційно-педагогічної майстерності; друга полягає у володінні вчителем загально-педагогічними та корекційно-розвивальними технологіями; третя інтегрує у собі особистісні якості педагога (емпатія, толерантність, емоційна підтримка іншої людини, рефлексія тощо).

У науково-педагогічній праці Ю. Шуміловської визначено структуру готовності майбутніх учителів до роботи в умовах інклюзивної освіти, що складається з 4-х компонентів: «– мотиваційний – сукупність стійких мотивів до роботи в умовах інклюзивної освіти, спрямованість на здійснення ефективного процесу навчання і виховання, визнання кожної дитини суб'єктом навчально-вихованої діяльності, формування внутрішньої готовності до позитивного сприймання дітей із особливостями психофізичного розвитку; – когнітивний – система знань і уявлень про проблему інвалідності, особливості психофізичного розвитку осіб з обмеженими можливостями здоров'я й особливості побудови освітнього процесу, у якому вони беруть участь, знання з питань попередження кризових, екстремальних ситуацій та формування сприятливого психологічного клімату життя суб'єктів педагогічного процесу – креативний – відображає творчу активність і особистісні якості педагога, які дозволяють створювати нові матеріальні та духовні цінності, а також розвивати творчий потенціал дітей із особливостями психофізичного

розвитку, ураховуючи їхні спроможності; – діяльнісний – складається зі способів і прийомів реалізації професійно-педагогічних знань у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами і передбачає формування у майбутніх педагогів відповідних професійних компетенцій» [39, с. 69-72].

1.3. Дидактичне діагностування молодших школярів як складова педагогічної діяльності вчителя інклюзивного класу.

1.3.1. Сутність дидактичного діагностування молодших школярів в інклюзивному класі

У Державному стандарті початкової школи визначено комплекс компетентностей і компетенцій, якими мають оволодіти учні. Щоб виявити об'єктивну інформацію про хід і результати навчального процесу, використовують дидактичне діагностування, яке включає контроль, перевірку, оцінювання, оцінку, аналіз і прогнозування.

Для визначення сутності дидактичного діагностування проаналізуємо «Словник іншомовних слів».

Термін «діагностика» походить від двох давньогрецьких слів «dia» – між, через, після й «gnosis» – знання. Дослівно «Diagnostikos» перекладається як спроможний розпізнавати. У «Словнику іншомовних слів» наведено ширше визначення цього поняття, під яким розуміється встановлення і вивчення ознак, що характеризують стан чого-небудь або кого-небудь для передбачення можливих відхилень і побудови нормального режиму роботи об'єкта діагностики [60, с. 56].

Починаючи з 2011 р., відповідні зміни щодо забезпечення інклюзивної освіти почали діяти в нашій країні і зумовлюють її державну політику. Інклюзивна освіта набуває дедалі більшого значення і розвитку в Україні. Адже вона надає право рівного доступу до якісної освіти всіх дітей [27].

Навчання дітей з особливими освітніми потребами в закладах загальної середньої освіти зі застосуванням особистісно-зорієнтованих методів навчання визначено Порядком організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 872 від 15 серпня 2011 року із змінами внесеними згідно з Постановою КМ від 9 серпня 2017 р. № 588, що на практиці забезпечується шляхом складання «Індивідуальної програми розвитку дитини» [48].

Учні можуть по-різному демонструвати свої знання, уміння, навички, загалом компетенції. Щоб з'ясувати потенційні можливості дитини, педагог має тримати у фокусі уваги такі питання:

- Оцінювання є важливим фактором в організації освітнього процесу.

За допомогою попереднього та поточного оцінювання вчитель отримує інформацію, на основі якої визначає підходи до викладання, методи підтримки з урахуванням потреб, інтересів і здібностей різних учнів класу. Оцінювання може бути формальним і неформальним (інтерв'ю, опитування).

- Зміна очікувань і вимог до відповідей учнів.

Учням пропонуються диференційовані завдання, які можна обчислити різними способами і спосіб обирають самі учні. Диференційований підхід до результату навчальної діяльності учня дає право вибору способу його створення, передбачаючи різну міру складності та різні варіанти оцінювання. Добре орієнтування в результатах попереднього оцінювання, індивідуальній програмі розвитку певного учня дає можливість правильно окреслити очікувані результати.

Зважаючи на готовність учнів, їхній інтерес та/або особливості навчання, варто застосовувати диференціацію:

- готовність до рівня навичок і базових знань учня;

- інтерес – це заходи, які можуть мотивувати учня в навчанні, прийоми, які полегшать вивчення навчального матеріалу.

Особливостями навчання учня є індивідуальний тип мислення, стиль навчання, ефективність щодо роботи (самостійно, в малій чи великій групі) та щодо навчального середовища (специфіки його організації). Диференціація здійснюється на основі одного із цих чинників або у будь-якій їх комбінації.

Саме на це опираються, обираючи певні методи та стратегії викладання:

- ✓ по-перше, оцінювання готовності учня (формальне чи неформальне). Спочатку з'ясовують рівень опорних знань учнів з певної теми та визначають, про що ще вони хотіли б дізнатись;
- ✓ по-друге, визначення інтересів учнів через опитування (тема, яка їх цікавить), їх залучення до процесу планування знань з урахуванням інтересів;
- ✓ по-третє, визначення потреб учнів щодо організації навчального середовища та стилю навчання. Це відбувається в процесі спостереження за виконанням різноманітних видів діяльності учнів, опитуванні батьків, консультації з фахівцями команди супроводу.

Невід'ємною частиною ефективного викладання є оцінювання. Його застосовують як у процесі навчання, так і наприкінці періоду навчання (наприклад, перевірити чи досягнув учень навчальної цілі). Школяр повинен активно працювати з навчальним матеріалом, а вчитель постійно контролює, залучає і за необхідності заохочує та мотивує до виконання завдань. Відповідно до освітніх потреб учнів застосовуються адаптації чи модифікації навчальної програми. Періодично використовується оцінювання проміжних результатів та постійно проводиться моніторинг руху здобувача освіти в напрямі досягнення визначення для нього навчальних цілей. Ці дані педагог використовує для планування подальшої

роботи щодо підвищення рівня успішності, засвоєння матеріалу та формуванню передбачених темою умінь і навичок, компетентностей школяра.

Маючи дані оцінювання, можна своєчасно, обдуманно, цілеспрямовано коригувати роботу вчителя в умовах інклюзивного навчання. Систему оцінювання потрібно розробити і впроваджувати, залучаючи учнів (вони так само мають право збирати і використовувати в своїй потребі інформацію про результат навчання).

Організуючи освітній процес в інклюзивному середовищі, використовуються педагогічні підходи, що є ефективними для всіх його учасників. Зокрема, традиційне навчання з використанням інноваційних технологій, формування пізнавальних стратегій і навчання у співпраці. Застосовуючи диференційоване викладання, слід використовувати методи всіх трьох підходів. Адже в кожному з них є ряд методів, що дають визначити стратегію викладання. Добираються методи, найбільш придатні для вирішення конкретного важливого завдання навчання (для класу в цілому, групи учнів, окремого учня).

Для досягнення певних результатів навчання стратегії можуть обирати всі його учасники. Для дітей вони є засобом, щоб «навчитися вчитися» і регулювати власну навчальну діяльність.

1.3.2. Зміст та особливості дидактичного діагностування молодших школярів в інклюзивному класі.

Невід'ємними елементами освітнього процесу в інклюзивному класі є контроль, перевірка та оцінка результатів навчальної діяльності. Йдеться про дидактичне діагностування.

«Дидактичне діагностування – це виявлення об'єктивної інформації про хід і результати навчального процесу; комплексу компетенцій та компетентностей, визначених Державним стандартом початкової школи.

Дидактичне діагностування включає контроль, перевірку, оцінювання, оцінку, аналіз і прогнозування» [29, ст. 86].

Контроль в інклюзивному класі виконує такі функції:

- ✓ Навчальну, зміст якої полягає у покращенні вивчення та засвоєнні нового матеріалу, його відтворенні, застосуванні, поглибленні знань їх узагальненні та систематизації.
- ✓ Діагностичну, що завбачає визначення ступеня навчальних досягнень окремого учня (класу, групи), визначення рівня готовності до засвоєння нового матеріалу, що дає вчителю можливість ефективно планувати й викладати навчальний матеріал, вчасно надавати необхідну індивідуальну допомогу; попередити можливі труднощі; з'ясувати їх причини, які можуть виникнути в конкретного учня під час навчання, виявити прогалини у знаннях і вміннях, внести зміни у діяльність учня і вчителя, спрямовані на усунення цих проблем.
- ✓ Мотиваційну, яка стимулює покращувати свої результати, викликає позитивні мотиви навчання.
- ✓ Виховну, що полягає у виробленні уміння самостійно й сконцентровано працювати, сприяє розвитку наполегливості, активності, любові до праці, взаємодопомоги та інших якостей особистості.
- ✓ Розвивальну, яка сприяє розвитку когнітивної активності учнів початкових класів.
- ✓ Управлінську, на основі якої вчитель здійснює контроль, одержує інформацію про успішність, успіхи та недоліки кожного учня, що дає змогу правильно скорегувати його педагогічну діяльність та навчальну діяльність учнів.

Перевірка. Керуючись вимогами Державного стандарту початкової освіти, учитель здійснює перевірку та оцінює успішність учнів. В класі з інклюзивною формою навчання застосовуються такі види перевірки: попередня, поточна, тематична, підсумкова.

Оцінювання. Успіхи учнів характеризуються кількісними та якісними показниками, котрі фіксуються в оцінці. Система оцінювання навчальних досягнень дітей з особливими освітніми потребами повинна бути стимулюючою [60, п.15]. Вкрай важливо, щоб кожен вчитель інклюзивного класу систематично діагностував процес навчання та аналізував його результати. Особливістю оцінювання навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі є те, що рівні навчальних досягнень учнів класу – однакові (високий, достатній, середній, початковий), але критерії оцінювання учнів із нормотиповим і порушеннями у розвитку – різні [66].

Як бачимо, важливе завдання інклюзивної освіти – це задоволення освітніх потреб кожного індивіда, в тому числі з порушеннями психофізичного розвитку за місцем проживання, тобто без відриву від родини, друзів, звичного соціального оточення. Ці питання покликана вирішити новітня система організації навчання й виховання осіб з обмеженими можливостями здоров'я, що ґрунтується на принципі забезпечення їх основного права навчатися в загальноосвітньому закладі з відповідним дидактичним діагностуванням, психолого-педагогічним супроводом та корекційно-реабілітаційною підтримкою.

Висновки до розділу 1

Аналізуючи наукову зарубіжну та вітчизняну літературу з окресленої проблеми, вияснили, що:

- ***діагностування*** – це виявлення об'єктивної інформації про хід і результати навчального процесу;
- ***дидактичне діагностування*** включає в себе оцінювання, контроль, перевірку та аналіз;
- ***організація навчання в інклюзивному класі*** за його складовими визначає основні дії педагогів у їхній викладацькій діяльності. Видозміни в межах кожної складової залежить від професійної

педагогічної майстерності, усвідомлення педагогом інклюзивних підходів до навчання;

- **інклюзивна освіта** характеризується наступними особливостями: кожна дитина, незалежно від своїх особливостей і здібностей, має можливість відвідувати заклад освіти за місцем проживання, де надані можливості для реалізації його потенціалу і для взаємодії з іншими дітьми; фізичне середовище і весь навчальний процес пристосовується до потреб кожної дитини; весь персонал, особливо інклюзивного класу, має відповідну підготовку і необхідні підходи у взаємодії з дітьми і їх батьками.

Опрацювали нормативно-правову базу щодо інклюзивної освіти, а саме: статтю 3., статтю 19. та статтю 20. Закону України «Про освіту» від 05.09.2017 №2145-VIII, статтю 53. Конституції України, Конвенцію про права дитини статтю 23 п.1., п.2., статтю 28 п.1., п.2., Концепцію інклюзивної освіти, Концепцію нової української школи, Порядок організації інклюзивного навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України № 872 від 15 серпня 2011 року із змінами внесеними згідно з Постановою КМ від 9 серпня 2017 р. № 588, Наказ Міністерства освіти і науки України №609 від 08.06.2018 року «Про затвердження примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти».

РОЗДІЛ II: ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДИДАКТИЧНОГО ДІАГНОСТУВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ В ІНКЛЮЗИВНОМУ КЛАСІ

2.1. Констатувальне дослідження стану забезпечення дидактичного діагностування учнів у інклюзивному класі

Для визначення стану забезпечення дидактичного діагностування учнів у інклюзивному класі була проведена дослідницька робота. У дослідженні взяли участь 30 учнів 2 класу з інклюзивною формою навчання Чернівецької спеціалізованої школи фізико-математичного профілю №6.

Під час дослідження аналізувався рівень знань учнів із математики, української мови та інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Впродовж двох місяців (вересень-жовтень) було проведено по 2 діагностувальні роботи з кожного предмету. (Додатки А, Б, В, Г) Результати робіт були згруповані за наступними критеріями:

- 1) виконали всі завдання;
- 2) виконали завдання частково;
- 3) не виконали завдання.

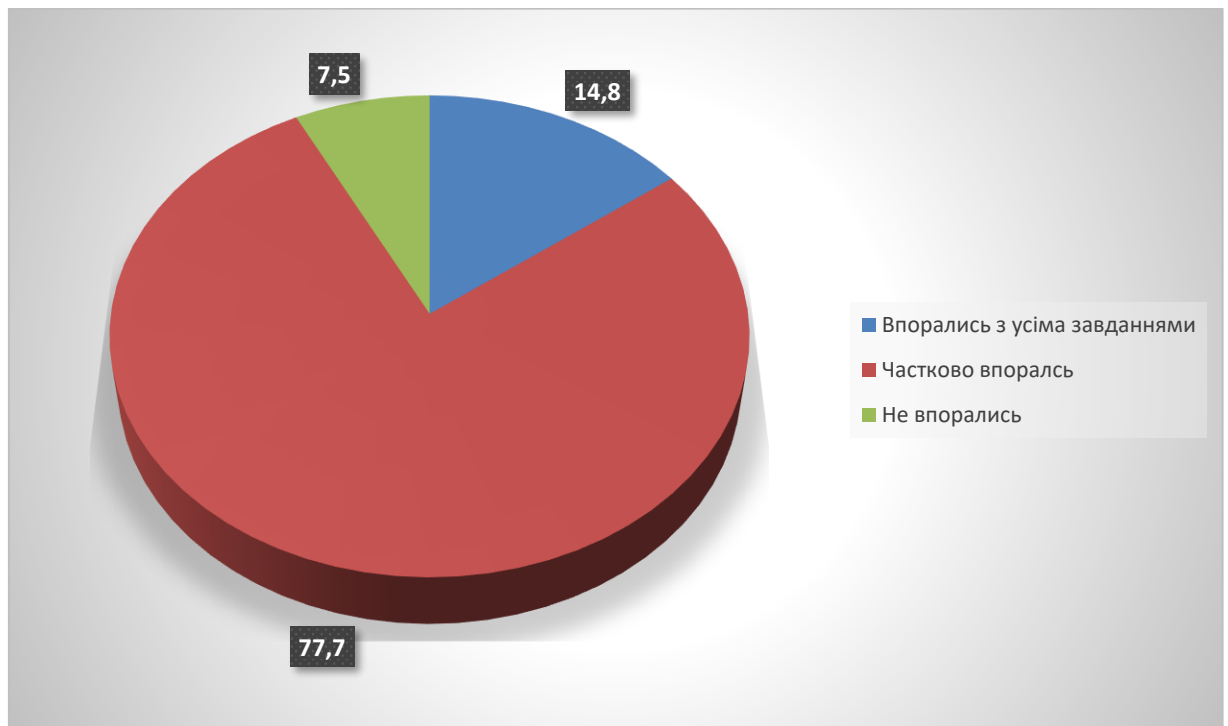
Першу діагностувальну роботу з математики виконували 27 учнів – це 90% усіх учнів класу, решту дітей (3 учнів – 10%) були хворими. З них з усіма завданнями впорались 4 учнів (14,8%), частково впорались – 21 учень (77,7%) і не впорались 2 учня (7,5%) *Таблиця 1.1.*

Таблиця 1.1.

**Результати проведення діагностувальної роботи з математики
(вересень)**

Рівень	Кількість учнів	У % відношенні
Виконали всі завдання	4 учн.	14,8%
Виконали завдання частково	21 учн.	77,7%
Не виконали завдання	2 учн.	7,5%

Для наглядного прикладу на основі даних таблиці 1.1 мною складена діаграма (Рис. 1.1.)

(Рис. 1.1.) Результати проведення діагностувальної роботи з математики (вересень)

Бачимо, що у 7,5% продіагностованих учнів низький рівень знань, що характеризує їх як учнів з розсіяною увагою, не стійким мисленням, поганою пам'яттю.

У більшості продіагностованих середній рівень знань (77,7%), це говорить про те, що вони розуміють матеріал, мають хорошу пам'ять,

проте, аналізуючи помилки, спостерігається розсіяна увага, в тому числі учень, який перебуває на інклюзивній формі навчання.

У 14,8% продіагнованих учнів високий рівень знань, характеризується гарною пам'яттю, довільною увагою, добре розвиненим мисленням.

Також у вересні було проведено діагностувальну роботу з української мови. Її писали 28 учнів (93,3%). З усіма завданнями впорались 4 учні (14,2%), частково впорались – 23 учні (82,2%) і не впорався 1 учень (3,6%).
Таблиця 1.2.

Таблиця 1.2.

**Результати проведення діагностувальної роботи з української мови
(вересень)**

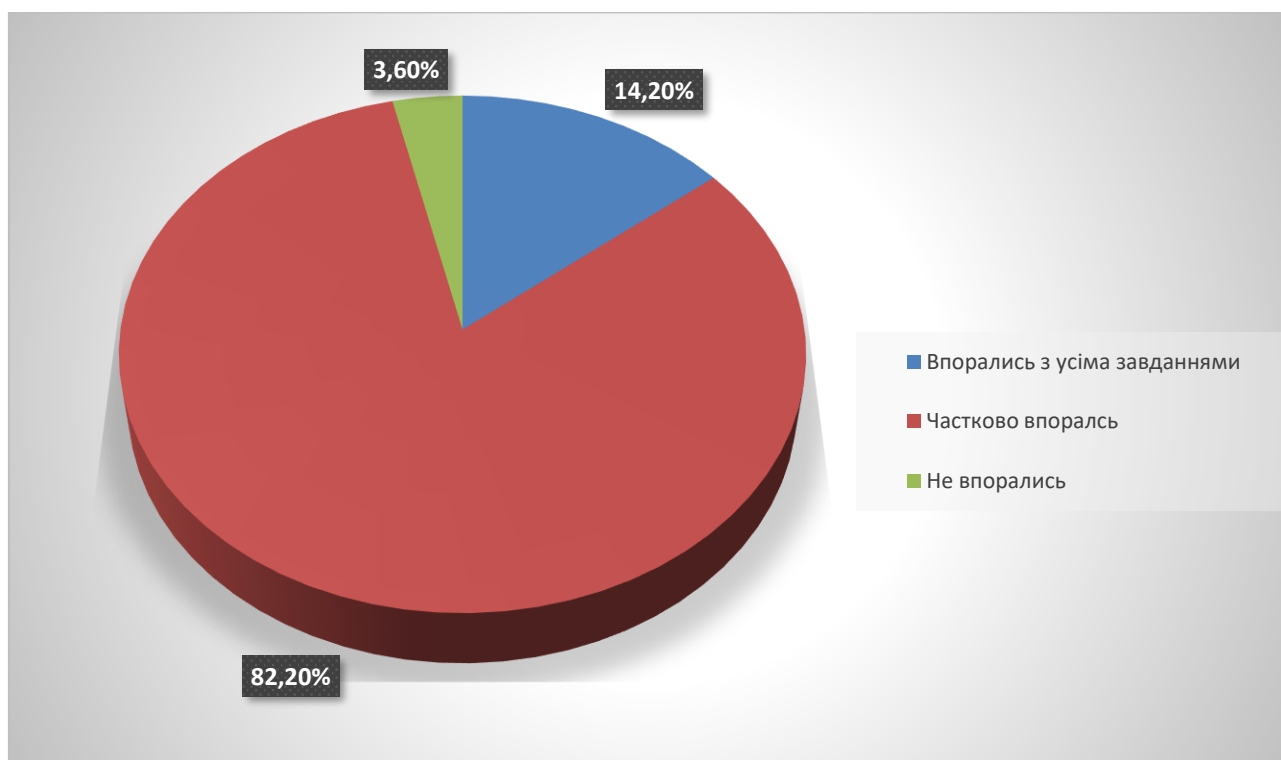
Рівень	Кількість учнів	У % відношенні
Виконали всі завдання	4 учн.	14,2%
Виконали завдання частково	23 учн.	82,2%
Не виконали завдання	1 учн.	3,6%

Бачимо, що у 3,6% продіагнованих учнів низький рівень знань. Це є ознакою малого словникового запасу, поганої пам'яті.

У більшості продіагнованих середній рівень знань (82,2%), це говорить про те, що вони розуміють матеріал, в достатній мірі можуть відтворити його, в тому числі учень, який перебуває на інклюзивній формі навчання.

У 14,2% продіагнованих учнів високий рівень знань, характеризується добре розвиненим мисленням, умінням застосовувати свої знання на практиці, у нестандартній ситуації.

Дані я теж подала у вигляді діаграми (Рис. 1.2.).

(Рис. 1.2.) **Результати проведення діагностувальної роботи з української мови (вересень)**

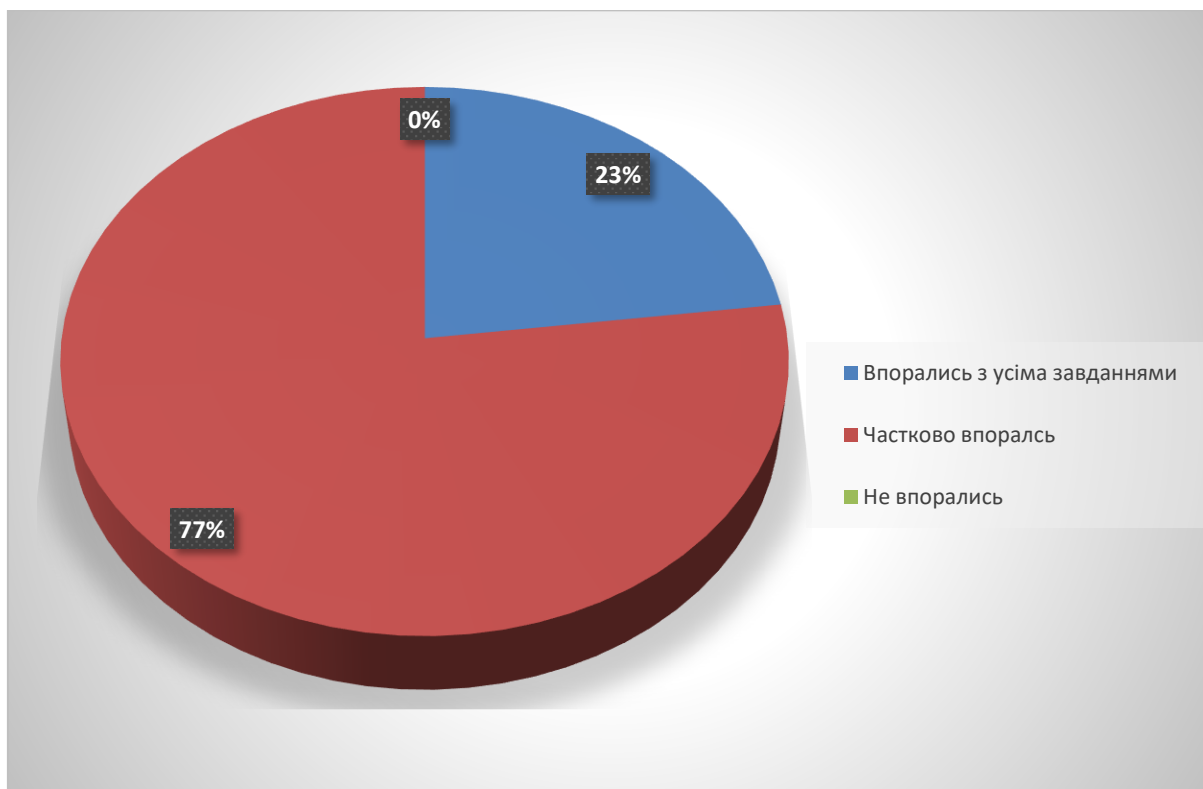
З інтегрованого курсу «Я досліджую світ» діагностувальну роботу писали усі учні (30 учнів). З них з усіма завданнями впорались 7 учнів (23,3%), частково впорались – 23 учня (76,7%). Таблиця 1.3.

Таблиця 1.3.

Результати проведення діагностувальної роботи з «Я досліджую світ» (вересень)

Рівень	Кількість учнів	У % відношенні
Впорались з усіма завданнями	7 учн.	23,3%
Частково впорались	23 учн.	76,7%
Не впорались із завданнями	0 учн.	0%

Ці дані теж висвітлені у діаграмі. (Рис. 1.3)

(Рис. 1.3.) Результати проведення діагностувальної роботи з «Я досліджую світ» (вересень)

Через місяць учні 2 класу написали ще раз діагностувальні роботи з даних предметів. У зв'язку із погіршенням епідеміологічної ситуації впродовж двох тижнів учні навчалися з використанням дистанційних форм навчання. Тому діагностувальна робота проводилась дистанційно і всі учні були до неї залучені.

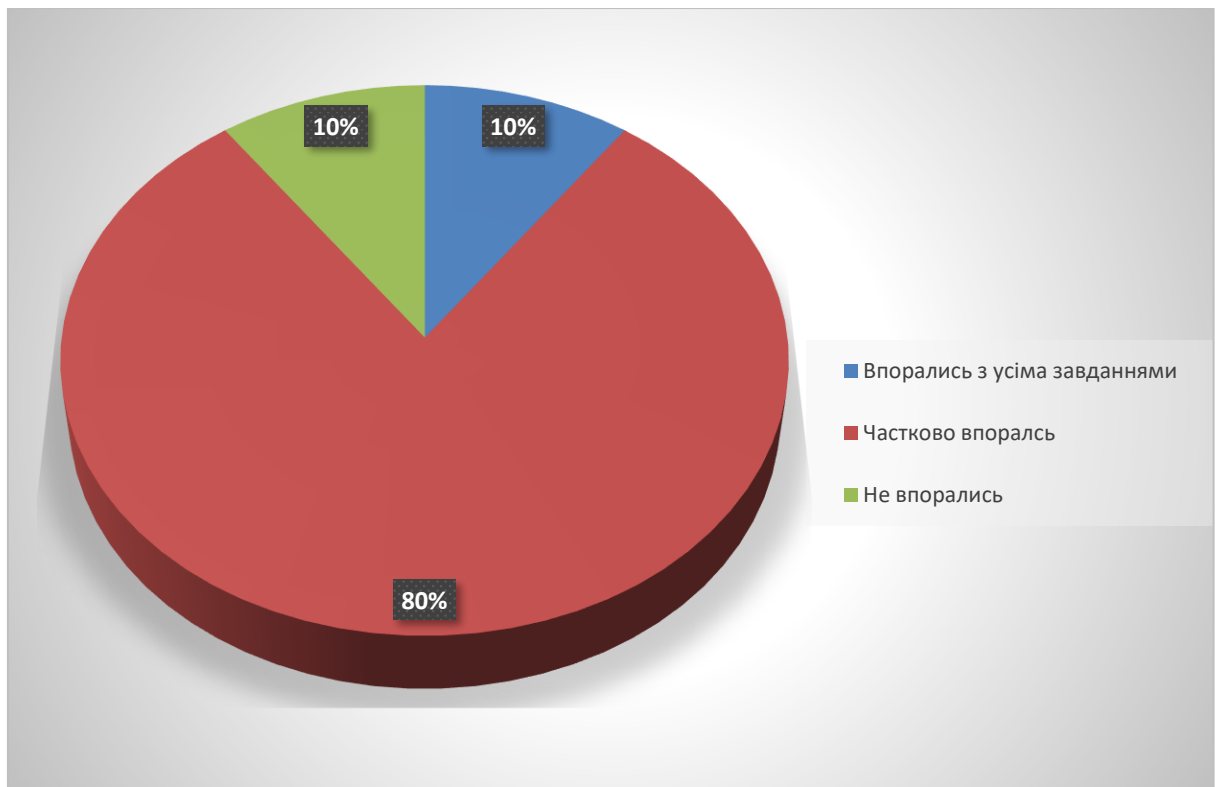
З математики з усіма завданнями впорались 3 учні (10%), частково впорались – 24 учні (80%) і не впорались 3 учня (10%), в тому числі учень, який перебуває на інклюзивній формі навчання. Таблиця 2.1.

Таблиця 2.1.

**Результати проведення діагностувальної роботи з математики
(жовтень)**

Рівень	Кількість учнів	У % відношенні
Впорались з усіма завданнями	3 учн.	10%
Частково впорались	24 учн.	80%
Не впорались із завданнями	3 учн.	10%

Для кращого сприйняття даної інформації можна скористатись наступною діаграмою (Рис. 2.1.)

(Рис. 2.1.) Результати проведення діагностувальної роботи з математики (жовтень)

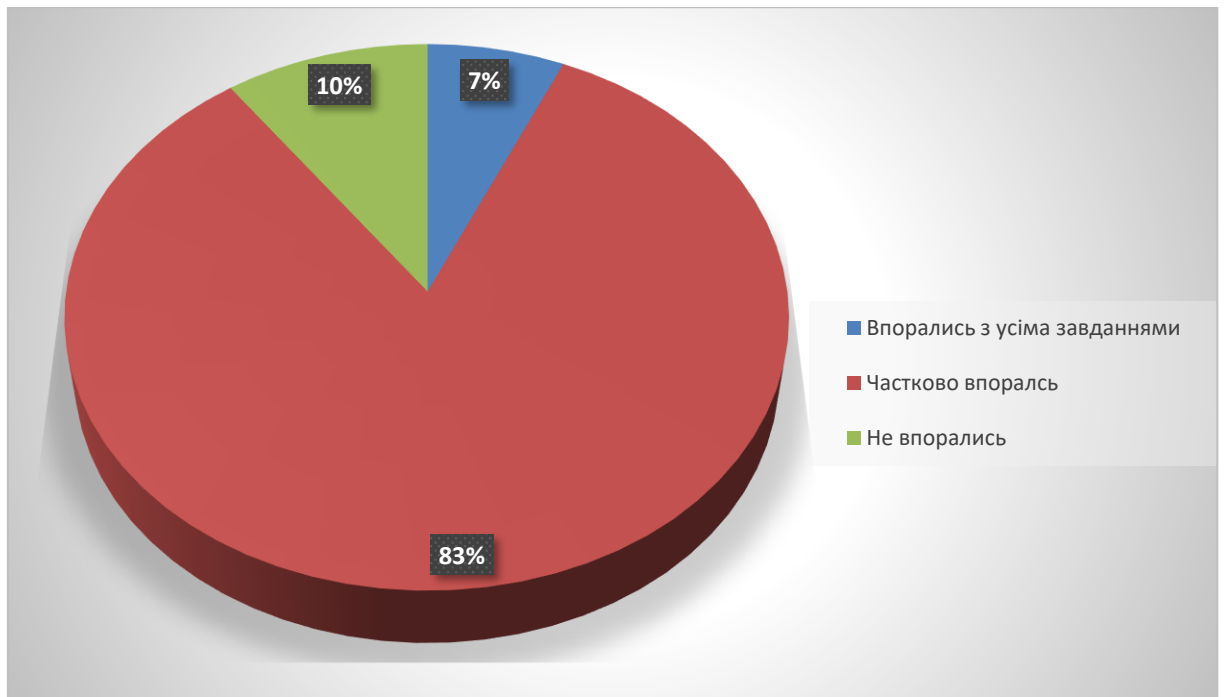
У жовтні було проведено діагностувальну роботу з української мови. Виконали всі завдання 2 учні (6,7%), виконали завдання частково – 25 учнів (83,3%) і не виконали завдання – 3 учні (10%) (Таблиця 2.2)

Таблиця 2.2

**Результати проведення діагностувальної роботи з української мови
(жовтень)**

Рівень	Кількість учнів	У % відношенні
Впорались з усіма завданнями	2 учн.	6,7%
Частково впорались	25 учн.	83,3%
Не впорались із завданнями	3 учн.	10%

Дана інформація відображена на діаграмі. (Рис. 2.2)

**(Рис. 2.2.) Результати проведення діагностувальної роботи з
української мови (жовтень)**

У жовтні також було проведено діагностувальну роботу інтегрованого курсу «Я досліджую світ». Виконали всі завдання 5 учні (16,7%), виконали завдання частково – 25 учнів (83,3%) (Таблиця 2.3)

Таблиця 2.3

Результати проведення діагностувальної роботи з «Я досліджую світ» (жовтень)

Рівень	Кількість учнів	У % відношенні
Впорались з усіма завданнями	5 учн.	16,7%
Частково впорались	25 учн.	83,3%
Не впорались із завданнями	0 учн.	0%

Загалом якість знань учнів дещо знизилась. Це могло бути результатом того, що під час дистанційного навчання не всі учні через технічні причини мали можливість щодня долучатися до онлайн-уроків, а вміння працювати самостійно за поданими вчителем матеріалами ще не сформувалися. Можна зробити висновок, що дистанційне навчання не ефективне для навчання учнів початкової школи (особливо учнів І циклу навчання).

Дані я теж подала у вигляді діаграми (Рис. 3).

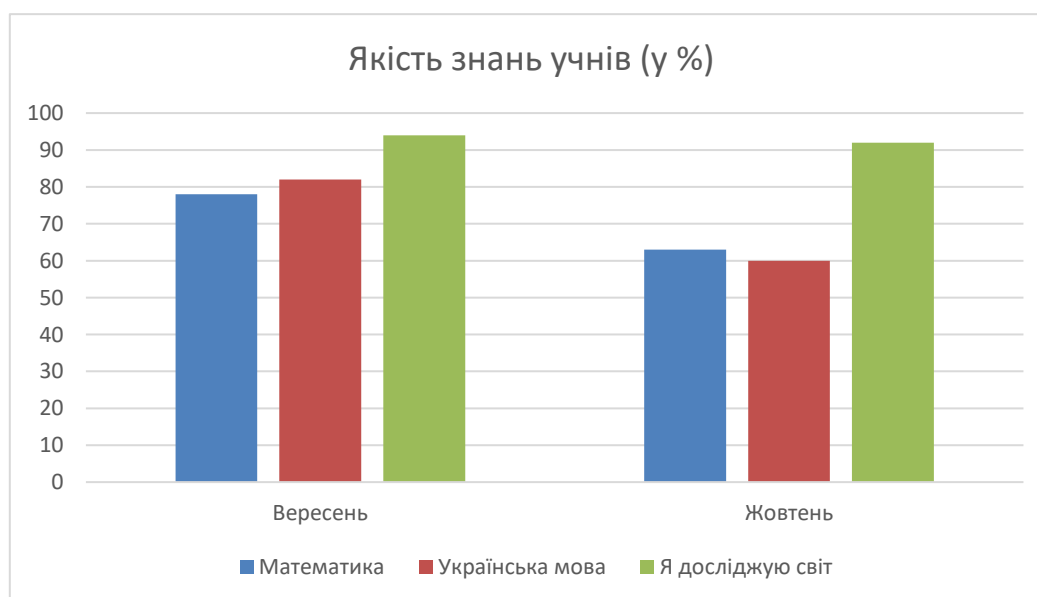

Рис.3 Якість знань учнів

В ході дослідження я звертала увагу на те, яким чином вчителька перевіряє роботи здобувачів освіти. Педагог використовує для оцінювання кожного завдання наступні позначки. (Таблиця 3)

Таблиця 3

Завдання виконано правильно	Завдання виконано частково правильно, допущено незначні помилки	Завдання виконано зі значними помилками	Завдання виконано неправильно або не виконано взагалі
+	√	!	-

Для розвитку вміння критично оцінювати власний прогрес, розвитку навичок виявляти прогалини і розуміти, куди рухатись далі, після кожної діагностувальної роботи учням пропонувалася рефлексія. (Рис. 3)

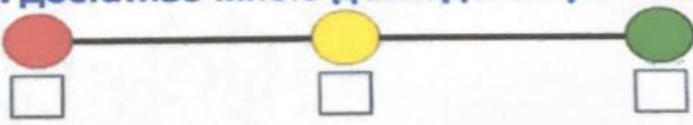
Мій настрій в кінці уроку:

Завдання на уроці для мене були:

- ☐ Дуже легкі
- ☐ Легкі
- ☐ Не знаю
- ☐ Складні
- ☐ Дуже складні

Чи достатньо мною докладено зусиль на уроці?

(Рис. 3) Рефлексія

Для реалізації ціннісного орієнтиру, вчителькою в кінці кожної роботи застосовано формувальне оцінювання – мотивувальне висловлювання, індивідуальне для кожної дитини.

В процесі дослідження були опрацьовані портфоліо: творчі, робочі та вчительське. Після проведеного аналізу та порівняння з попередньою роботою досліджувані діагностувальні роботи педагог розмістила у своє портфоліо.

2.2. Реалізація компонентів діагностування в умовах інклюзивного навчання учнів

2.2.1. Контроль як складова дидактичного діагностування

Невід’ємною частиною навчального процесу є діагностика, яка визначає досягнення цілей. Без діагностики неможливо ефективно керувати навчальним процесом. *Діагностика* - це точне визначення результатів дидактичного процесу.

Діагностування розглядає результати з урахуванням способів їх досягнення, виявляє тенденції, динаміку дидактичного процесу.

Діагностика включає контроль, перевірку, оцінку (оцінку), накопичення статистичних даних, їх аналіз, динамічне виявлення, тенденцію та прогнозування навчального процесу. Важливим компонентом діагностування є контроль. Контроль - це спостереження за процесом засвоєння знань, умінь і навичок.

Контроль забезпечує встановлення зворотного зв’язку, тобто доступ до інформації про результати навчальної діяльності учнів. Учень дізнається, які знання він засвоїв і чи готовий отримувати нову інформацію. Також отримав інформацію про характер самостійної навчальної діяльності. Контроль також показує учню, наскільки продуктивною є його власна праця

та чи успішно він використав можливості навчального процесу в навчальних цілях.

Під час контролю учень отримує інформацію про свою навчальну діяльність. Це допомагає йому зрозуміти, яких успіхів він досяг у здобутті знань, і дозволяє побачити прогалини та недоліки. Постійний контроль дисциплінує учнів, привчає до певного ритму, розвиває вольові якості.

Основними функціями контролю навчальних досягнень учнів в інклюзивному класі є:

- ✓ контрольна – оцінка рівня засвоєння навчальної програми, визначення готовності до засвоєння нового матеріалу;
- ✓ навчальна – мотивація учнів до подолання труднощів, повторення, уточнення, систематизація, застосування знань і умінь; формування в них свідомих критеріїв оцінювання якості своїх знань і умінь;
- ✓ діагностико-коригувальна – виявлення причин труднощів, прогалин у знаннях та вміннях, внесення коректив, які спрямовані на їх подолання, також корекція діяльності учнів і вчителя; своєчасна допомога;
- ✓ розвивально-виховна – формування вмінь діяльності по досягненню цілей, розвиток відповідальності, працелюбності, активності, охайності, самостійності та інших особистісних якостей учнів;
- ✓ реалізація індивідуального підходу – виявлення необхідного рівня навантаження для кожного учня; вивчення його відношення до труднощів, успіхів, оцінки.

Контроль навчальних досягнень учнів має відповідати педагогічним вимогам, а саме:

- об'єктивність – перевіряти слід результати діяльності дитини відповідно до визначених їй навчальних програм;

- систематичність – контроль навчальних досягнень слід поєднувати із викладанням і закріпленням матеріалу, здійснювати постійно;
- індивідуальний підхід – в умовах інклюзивного закладу – це одна з надважливих вимог, яка передбачає урахування особливостей дитини, її досвіду, впливу психофізичного порушення на засвоєння знань та умінь.

Контроль навчальної діяльності може здійснюватися різними методами та різними формами. У шкільній практиці цей метод використовується для щоденного спостереження, усної, письмової, графічної, практичної перевірки та перевірки успішності навчальної діяльності учнів.

Щоденне спостереження за навчальною діяльністю учнів дає змогу вчителям сформулювати уявлення про їхню роботу в класі, те, як вони дивляться на навчальні матеріали, ступінь їх концентрації, самостійності та інтелекту, їхні пізнавальні інтереси та нахили, а також їхні здібності. результати спостережень не оцінюються та не фіксуються в офіційних документах, але вони важливі для своєчасної корекції навчання та запобігання неуспішності.

Усне опитування є одним із найпоширеніших методів перевірки знань учнів. Суть цього методу полягає в тому, щоб поставити учням запитання щодо змісту вивчених матеріалів та оцінити якість і повноту їхніх відповідей.

Бесіда розкриває знання учня, і водночас допомагає розвивати його логічне мислення та вміння висловлювати думки. Його використання також сприяє повторенню, узагальненню та систематизації вивченого раніше матеріалу. Метод усного контролю можна використовувати для перевірки знань з будь-якого предмета. Однак, крім позитивних якостей, він має і деякі недоліки. Усний контроль вимагає багато навчального часу, що не дозволяє перевірити багато студентів (ви можете перевірити знання лише 3-6 учнів

на уроці). Тому в навчальній програмі використовувалися різні модифікації цього методу: фронтальне, ущільнене опитування і бали за урок.

Під час фронтального опитування вчитель задає всьому класу низку запитань, на які потрібні короткі відповіді. Це дозволяє охопити та активізувати всіх учнів, але дає поверхневе уявлення про якість їхніх знань.

Стисле опитування полягає в тому, що вчитель пропонує учню відповісти усно, а 4-5 учням — письмово.

Поурочні бали базуються на знаннях, які учні демонструють під час уроку. Це дозволяє учням підтримувати пізнавальну активність протягом усього уроку.

Істотним недоліком усної перевірки є те, що на оцінювання впливає багато зовнішніх факторів, що знижує його об'єктивність: вплив контрасту (відповіді учнів порівнюються з відповідями однокласників); попередня інформація про успішність учнів (відмінникам оцінка часто завищується); частота відповідей (чим більша швидкість, тим вища оцінка). З огляду на це, усну перевірку слід поєднувати з іншими методами.

Учителі повинні заздалегідь підготувати усні контрольні запитання. Їх характер залежить від етапу навчання та змісту навчальних матеріалів. Найпоширеніші запитання: «скажи», «назви», «розкажи», «перелічи». Вони просять учнів відтворити те, що вони запам'ятали. Проте перевірка повинна спочатку розкрити логіку мислення учнів і зрозуміти суть навчального матеріалу, а не його механічне запам'ятовування. Тому рекомендується запропонувати учням порівнювати різні явища та процеси, встановлювати зв'язок між явищами, процесами та подіями; пояснювати причини певних явищ тощо. Ці запитання можуть перевірити розуміння учнями матеріалу та активізувати їхнє мислення.

Важливою навчальною вимогою до перевірки знань є чіткість і зрозумілість формулювання запитання. Двозначність запитання може ускладнити відповідь.

При усній перевірці важливою формою пізнання є тон мовлення та запитання вчителя. Серйозними порушеннями педагогічного такту є, наприклад, такі заклики: «Зараз відповість найслабший», «Хоча я ніколи не чув від вас розумних слів, але спробуйте відповісти на це питання» тощо. Таке звернення негативно позначиться на самооцінці учня, образить його гідність, послабить впевненість у власних силах.

Письмовий контроль знань і вмінь здійснюється за допомогою письмових робіт (твори, перекази, диктант, діагностувальні роботи, реферати). Його можна використовувати для перевірки знань з усіх дисциплін. Це дає змогу визначити вміння логічно та послідовно викладати матеріал та письмово висловлювати свої думки. Особливо цінною особливістю письмової контрольної роботи є економія часу: вчитель перевіряє знання всіх учнів класу.

Однак цей метод контролю продуктивності також має свої недоліки.

По-перше, це відсутність об'єктивності в роботі. Як ми всі знаємо, різні вчителі часто ставлять різні оцінки за одне й те саме завдання. Оцінки за сьогоднішні письмові завдання зазвичай відрізняються від оцінок за ті самі завдання наступного тижня.

На об'єктивність оцінювання письмових завдань впливає також середній рівень успішності учнів класу. У різних класах вчителі використовують різні критерії оцінювання.

Відомий вплив на оцінку сторонніх чинників, таких, як кількість написаного тексту, почерк, графічні й орфографічні помилки (навіть якщо оцінці підлягає лише зміст роботи), послідовність оцінювання робіт, стать учителя й учня, соціальне походження школяра, ставлення вчителя до учня.

Перед письмовою контрольною роботою вчитель повинен коротко проінструктувати учнів. Необхідно попередити дітей, скільки часу відведено на роботу, і порадити їм пропускати завдання, які не вдаються, і не затримуватися на відповідях на інші запитання. Додаткові завдання мають надаватися учням, які закінчили роботу раніше за інших.

Метод практичного контролю може перевірити здатність учнів застосовувати на практиці отримані знання. Практичні завдання дозволяють перевірити здібності та навички учнів у проведенні тих чи інших досліджень, лабораторних дослідів, застосуванні різноманітних приладів для вимірювання, виконанні певних трудових операцій, застосуванні інструментів тощо.

Існують різні види та форми контролю, які можна здійснити різними способами. У навчальній практиці використовуються декілька видів контролю: попередній, поточний, тематичний, підсумковий.

Попередній контроль зазвичай має діагностичне завдання. Здійснюється для визначення наявних в учнів знань, умінь і навичок на початку навчання. Зазвичай його використовують на початку навчального року або перед вивченням нової теми. Попередній контроль дозволяє вчителям вибрати найбільш ефективний метод і форму роботи.

Поточний контроль здійснюється під час навчального процесу і може визначити ступінь сформованості знань, умінь і навичок, а також їх глибину та інтенсивність. Такий контроль дозволяє вчасно виявити прогалини в знаннях здобувачів освіти і допомогти їм засвоїти навчальний матеріал. Поточний контроль стимулює до відповідальності учнів щодо підготовки до кожного уроку.

Тематичний контроль проводиться після вивчення теми, розділу для визначення ступеня засвоєння даного матеріалу.

Підсумковий контроль допомагає визначити кінцеві результати навчання. Він охоплює всю систему знань, умінь і навичок на уроках.

Контроль здійснюється в різних формах. За формою він поділяється на індивідуальний, груповий і фронтальний.

При контролі використовуються різні методи. У педагогічній практиці використовуються методи усного, письмового, практичного, машинного контролю і самоконтролю.

Усний контроль здійснюється в процесі усного опитування учнів. Він дозволяє виявити знання учнів, простежити логіку викладу ними матеріалу, вміння використовувати знання для опису або пояснення процесів і подій, що відбуваються, для вираження своєї точки зору, для спростування неправильної думки і т.д.

Письмовий контроль передбачає виконання письмових завдань (вправ, контрольних робіт, творів, звітів і т.д.). Такий метод контролю дозволяє перевіряти знання всіх учнів одночасно, але вимагає великих витрат часу на перевірку письмових завдань.

Практичний контроль застосовується для виявлення сформованості умінь і навичок практичної роботи або сформованості рухових навичок.

З розвитком інформаційних технологій поширення отримав контроль з використанням комп'ютерів. Машинний контроль економить час вчителя. За допомогою контролюючих машин легко встановити єдині вимоги до вимірювання та оцінювання знань. Результати контролю легко піддаються статистичній обробці. Усувається суб'єктивізм вчителя при оцінюванні знань.

Застосування контролюючих машин дозволяє успішно здійснювати самоконтроль. Самоконтроль можливий і без застосування машин. Але для цього необхідно навчити учнів самостійно знаходити помилки, аналізувати причини неправильного розв'язку пізнавальних завдань, шукати способи їх усунення.

Поєднання різних методів контролю це поєднання усного та письмового опитування.

До контролю в процесі навчання висуваються такі педагогічні вимоги:

- 1) індивідуальний характер контролю. Контроль повинен здійснюватися за роботою кожного учня, за його особистою навчальною діяльністю. Не можна допускати підміни результатів навчання окремих учнів підсумками роботи колективу, і навпаки;

2) систематичність, регулярність проведення контролю на всіх етапах процесу навчання;

3) різноманітність форм проведення контролю, що в більшій мірі забезпечує виконання навчальної, розвиваючої і виховної функцій контролю;

4) всебічність контролю. Контроль повинен давати можливість перевірки теоретичних знань і практичних умінь і навичок учнів;

5) об'єктивність контролю. Контроль повинен виключити суб'єктивні і помилкові судження і висновки;

6) диференційований підхід. Необхідно враховувати індивідуальні особистісні якості учнів;

7) єдність вимог з боку педагогів.

Останнім часом все більшого поширення набуває тестовий контроль. Основним інструментом такого контролю є тест. Залежно від предмета виділяються тести педагогічні, психологічні, соціологічні, соціально-психологічні, культурологічні та ін. [44].

2.2.2 Перевірка учнів в умовах інклюзивного навчання

Навчальний процес має на меті вирішення навчальних завдань, і кожне завдання має ознаки цілісності навчання. Обов'язковою частиною процесу є перевірка його ефективності.

Основною метою перевірки ефективності навчання є введення в систему знань, умінь і навичок учнів, самостійного застосування набутих знань на практиці, стимулювання навчальної діяльності учнів, формування в учнів прагнення до самоосвіти, забезпечуючи тим самим ефективність навчання.

Перевірка – це виявлення рівнів знань, умінь і навичок, оцінка – вимірювання рівня знань, умінь і навичок, результати перевірки та оцінки фіксуються (записуються) у журнали, відомості та щоденники учнів.

Перевірка — це процес зіставлення того результату навчання, яким фактично володіє учень, із запланованим; це встановлення факту наявності чи відсутності знань, умінь і навичок.

Суть перевірки результатів навчання полягає у виявленні рівня засвоєння знань учнями, який повинен відповідати освітньому стандарту з даної програми, даного предмету. Проте дидактичне поняття перевірки знань або контролю результатів навчання має значно більший обсяг в сучасній педагогіці. Контроль, перевірка результатів навчання трактується як педагогічна діагностика.

Залежно від того, чи потрібно перевірити знання учнів чи вміння їх застосовувати, існують такі види перевірки, як опитування та практичні завдання. Під час опитування учні повинні повторити певний зміст: емпіричні факти, теоретичні положення, формули, приклади, класифікації, наукові моделі. Виконання практичних завдань означає застосування цих знань для розв'язування навчальних і практичних завдань.

Перевірка й оцінювання навчальних досягнень учнів мають бути комплексними, тобто перевіряти оволодіння учнями знаннями, вміннями та навичками, визначених програмою з кожної теми.

Перевірка, що ґрунтується на закономірностях психічного розвитку, стимулює розвиток пізнавальних процесів і емоційно-вольових якостей особистості: сприймання, пам'яті, мислення, мови, уяви, почуттів, волі.

Об'єктами перевірки є:

✓ основні компоненти навчальної діяльності, а саме:

1) змістовий компонент – знання дітей.

Беруть до уваги такі характеристики знань:

- повнота (від фрагментарного відтворення навчального матеріалу до відтворення у повному обсязі);

- правильність (від не завжди точного до правильного відтворення навчального матеріалу);
- усвідомленість (від розуміння в основному до вміння пояснити, обґрунтувати);
- застосування знань (адекватність, самостійність, різні умови, використання допомоги).

2) операційно-організаційний компонент – дії, способи дій, діяльність:

- А) предметні (відповідно до змісту навчальних предметів);
- Б) розумові (порівнювати, класифікувати, абстрагувати, узагальнювати тощо) і загально навчальні (аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, вміння користуватися підручником тощо).

Перевіряють та оцінюють такі характеристики:

- правильність;
- швидкість;
- свідомість дій;
- новизну умов (за зразком, аналогічне, нове);
- самостійність виконання;
- якість виконаної роботи;
- цілеспрямованість.

3) емоційно-мотиваційний компонент – ставлення до навчання.

Перевіряють і оцінюють такі характеристики:

- характер і силу (байдуже, недостатньо виразне позитивне, зацікавлене, виразне позитивне);
- дієвість (від пасивного до дійового);
- сталість (від епізодичного до сталого). [43, с.125]

Перевірка домашнього завдання має кілька важливих функцій. Одна з них — контрольньо-облікова. За допомогою цієї функції вчитель визначає рівень засвоєння матеріалу й оцінює його. Крім того, за допомогою цієї

функції вчитель визначає систематичність роботи учня над матеріалом предмету.

Наступною функцією перевірки знань учнів є навчальна. За допомогою цієї функції коригуються знання учнів у результаті виявлення в процесі навчання помилок та неточностей.

Розвивальна функція сприяє розвитку в учнів логічного мислення, розкриває пізнавальні здібності, мову, вміння самостійно мислити, навички аналізу та синтезу.

Важливе значення має й виховна функція. Систематична перевірка знань учнів виховує постійну відповідальність за навчання, виробляє правила систематичності знань. Шляхом систематичної перевірки знань учнів формуються науковий світогляд, забезпечується виховання.

Останньою функцією перевірки знань, яку виокремлюють фахівці з методики викладання дисциплін, є психологічна. Саме ця функція визначає характер спілкування між вчителем і учнями. Саме вона відповідає за позитивну психологічну атмосферу на уроці. Часто вчитель, залежно від типу уроку, використовує всі ці функції разом, іноді окремі з них. Однак необхідно пам'ятати, що головної функції немає, а перевірка знань учнів проводиться з використанням усіх проаналізованих функцій.

2.2.3 Оцінювання як мотивація до навчальної діяльності дитини з

ООП

Результати контролю навчально-пізнавальної діяльності учнів виражаються в оцінці. Оцінка - це визначення ступеня засвоєння знань, умінь і навичок.

Оцінюватися результати навчання можуть не тільки оцінкою, але й іншими засобами. Наприклад, це може бути словесне схвалення і несхвалення, винесення подяки, нагородження грамотами та медалями і т.д.

Серед прийнятих в зарубіжній практиці освіти підходів до оцінки навчальних досягнень найбільш перспективним є динамічний підхід. У ньому оцінка будується на виявленні тих змін в готовності учнів, які ідентифікуються як поліпшення їх знань, умінь і навичок. Використання динамічного підходу більш доцільно, так як накопичується інформація про зміни готовності учнів може сприяти отриманню більш виразної картини сильних і слабких сторін освітнього процесу та його результатів.

Останнім часом в освіті спостерігається орієнтація на якісні показники, що представляють цінність для оцінки рівня розвитку особистості.

Велике значення має об'єктивна оцінка, єдиний підхід до визначення якості знань. Проблема ця не проста, особливо якщо врахувати, що оцінка знань - тонкий і гострий інструмент впливу на учня. Висока оцінка знань може не тільки надихати учня до навчання, а й стимулювати його до роботи. Ще сильніше впливає незадовільна оцінка: вона може і спонукати до посилення навчальної роботи, і відбити жагу до навчання. Саме тому в нашій країні було прийнято перейти на систему формуального оцінювання.

Педагогічна оцінка в умовах інклюзивного навчання має стимулювати:

- ✓ виховання у дітей позитивного ставлення до навчальної діяльності, школи, процесу навчання;
- ✓ формування основних компонентів навчальної діяльності, її усвідомлення і довільності;
- ✓ підкріплення почуття задоволення від здобутих у процесі навчання досягнень;
- ✓ стимулювання бажання докладати зусилля для подолання труднощів, виправлення помилок.

Одним із впливових стимулів є позитивні емоції. Вони мають формуватися в дитини передусім щодо ставлення до школи, вчителів, колективу однокласників. Педагоги інклюзивного класу мають працювати

над створенням класного колективу з урахуванням психофізичних особливостей учнів з ООП, позитивне ставлення до школи буде формуватися за умови профілактики конфліктних ситуацій, особливо обумовлених проблемою розвитку дитини ООП.

Суттєву мотиваційну роль відіграє і правильно застосована педагогічна оцінка. На відміну від загальноприйнятих підходів до оцінки, у корекційно-педагогічній діяльності в умовах інклюзивної освіти оцінюють нинішнє досягнення учня порівняно з попередніми (критерії відносної успішності). Цінність такого підходу полягає в можливості урахування індивідуальних особливостей учня, специфіки його порушення, труднощів, особливих потреб, рівня навчальних досягнень у кожній конкретній галузі, старанності, наполегливості. Критерій відносно успішності дає змогу також показати учневі та його батькам, як він просувається в навчанні, накреслити шляхи покращення результатів.

Оцінюючи успішність учнів, враховують:

- ✓ Характеристики відповіді: правильність, щільність, повнота, логічність, обґрунтованість;
- ✓ Сформованість загальнонавчальних і предметних умінь та навичок;
- ✓ Володіння психологічними операціями: аналіз, синтез, порівняння, абстрагування, класифікація, узагальнення тощо;
- ✓ Розвиток творчих навичок (вміння знаходити проблеми, висувати гіпотези та перевіряти їх);
- ✓ Незалежність оцінки та суджень

За цими показниками успішність учнів поділяється на чотири рівні.

Початковий рівень: відповіді учнів є фрагментарними і характеризуються початковими уявленнями щодо предмета вивчення.

Середній: учні відтворюють основні навчальні матеріали, можуть виконувати завдання за зразками та володіють базовими навичками для навчальної діяльності.

Достатній рівень: учні розуміють істотні характеристики понять і явищ, їх зв'язки, можуть пояснити основні закони, можуть самостійно застосовувати знання в стандартних ситуаціях, виконувати психологічні операції (аналіз, абстрагування, узагальнення тощо), можуть робити висновки та виправляти помилку. Відповідь учня є повною, правильною, логічною та обґрунтованою, хоча в ній немає власного судження.

Високий рівень: обізнаний, твердий, загальний і систематичний. Учні можуть використовувати такі знання для виконання творчих завдань, можуть самостійно оцінювати різні ситуації, явища, факти, визначати та відстоювати особисті позиції.

Оцінюючи навчальні досягнення учнів кількісно або якісно, слід обґрунтувати пропоновані бали чи судження. Наголосимо, що оцінювання навчальних досягнень має охопити не лише знання, уміння і навички учнів, а й ставлення до навчання, рівень докладених зусиль, бажання долати труднощі. Обґрунтовуючи оцінку, слід виділяти такі моменти:

- увага дитини під час того, як учитель пояснює завдання;
- ініціатива і самостійність дитини в роботі;
- орієнтування в завданні, окреслення мети її дотримання;
- планування своїх дій, самоконтроль;
- ставлення до труднощів і реакція на допомогу;
- ставлення до роботи в цілому (відповідальність, серйозність, докладання вольових зусиль);
- ставлення до результатів, бажання їх покращити.

Важливим завданням є формування розуміння критеріїв оцінювання. Для цього, як ми зазначали, оцінка має бути мотивованою. Слід чітко пояснити учневі, що йому вже вдається і що робити, щоб уникнути помилок, подолати труднощі. Використовують і такий прийом як власне оцінювання учнем своїх досягнень. Проте залучення до самооцінювання необхідно здійснювати з одночасним розвитком критичності, усвідомлення самооцінки.

Для учнів з різними категоріями освітніх потреб розробляються диференційовані критерії оцінювання.

Формувальне оцінювання здійснюється у процесі навчання і необхідне для того, щоб з'ясувати, чи успішно учні діють під час навчання, а також дає змогу визначити, як необхідно будувати навчання в подальшому.

Тож формувальне оцінювання ґрунтується не на кількісних (скільки помилок), а на якісних показниках. Наприклад: як працювали учні, чи співпрацювали з іншими, чи докладали зусилля, чи ставилися до навчання з цікавістю. Це можливо оцінити лише через спостереження за роботою учнів, а не перевіркою результатів навчання.

Формувальне оцінювання має показати учням, наскільки зросли їхні знання та вміння, як захопливо пізнавати нове, як знання та вміння можуть знадобитися в житті.

Формувальне оцінювання виявляє рівень зацікавленості дітей пізнавальною, навчальною або іншими видами діяльності, допомагає визначити, до якої міри діти мотивовані, зацікавлені окремими формами роботи. Воно допомагає також визначити здатність дітей використовувати на практиці здобуті знання та вміння, рівень розуміння змісту понять і залучення їх до активного словника дітей. Таке оцінювання може допомогти оцінити взаємодію педагога, дітей і батьків. За Концепцією Нової української школи: «в основі педагогіки партнерства лежить – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками; учитель має бути другом, а родина – залучена до побудови освітньої траєкторії дитини» [52, с.14].

Ці знання допомагають педагогу вчасно коригувати свою діяльність так, щоб кожній дитині було комфортно й цікаво, а також бачити те, над чим ще треба попрацювати.

В оцінюванні навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами (ООП) насамперед необхідно звертати увагу на три ключові аспекти: оцінювання учнів з ООП не залежить від того, чи працює з учителем асистент, адже за навчання всіх учнів і оцінювання їхніх навчальних досягнень відповідає вчитель, якщо учні з ООП увесь час працюють з класом на початковому рівні, то це свідчить про недоліки в організації інклюзивного навчання, а саме: навчальна програма не відповідає нозології і, відповідно, освітнім потребам учня з ООП індивідуальна програма розвитку складена неточно, на уроці не реалізована корекційна складова, індивідуальний підхід до учня не застосовують, на корекційно-розвивальних заняттях оцінки не ставлять. Усвідомлення цих аспектів є основоположними для коректної організації інклюзивного навчання [45].

Знання учнів необхідно оцінювати об'єктивно. Тільки тоді, коли оцінювання є об'єктивним і справедливим, а до всіх учнів ставляться однакові вимоги, оцінка може стати ефективним стимулом для навчання. Оцінювання повинно характеризувати кількість і якість знань і вмінь учнів незалежно від методів і засобів контролю, а також особистісні якості вчителів. На оцінку знань не повинні впливати симпатії та антипатії вчителя, поведінка та здоров'я учнів. Неприпустимо недооцінювати успішність учнів на уроці. Необхідно дотримуватися єдиних норм і стандартів оцінювання та інформувати учнів про них. Бути об'єктивним означає однакове ставлення до всіх учнів.

Оцінка повинна супроводжуватися аргументами (коментуваннями). Необхідно вказати на позитивні сторони та помилки, на неточності відповідей. Раціональність оцінювання вимагає аналізу діяльності учня, його навчальної установки, старанності, повноти та правильності знань. Необхідно пояснити учням, як виправляти помилки та усувати прогалини в

знаннях. Оціночне судження вчителя дозволяє учневі зрозуміти його вимоги та критерії оцінювання.

Знання учнів слід перевіряти й оцінювати систематично й регулярно. Це дозволяє швидко коригувати навчальний процес, організовувати та навчати учнів, спонукати їх продовжувати працювати. Своєчасне отримання зворотного зв'язку від учнів щодо успішного засвоєння конкретних знань і навичок підвищить їх мотивацію та підвищить успішність.

Оцінювання навчальних досягнень повинно охоплювати всіх учнів.

Оцінювати успішність учнів слід особисто. Для цього необхідно створити умови для послаблення психологічного тиску та занепокоєння учнів. Учителі можуть об'єктивно визначити та оцінити кожне їхнє досягнення: не примушувати учнів у процесі дослідження, давати час на роздуми, створювати доброзичливу атмосферу, допускати абстрагування. Індивідуалізація контролю повинна забезпечити умови для того, щоб кожен учень відчував радість успіху в навчанні.

Необхідно формувати в учнів здатність самостійно контролювати, оцінювати та коригувати навчальну діяльність. Виховувати їх звички та потреби до самоконтролю та самооцінки та використовувати правильне ставлення як умовний показник рівня знань, а не самооцінки.

Слід використовувати різноманітні форми та методи контролю.

Отже, в оцінюванні слід дотримуватись таких вимог:

- оцінку потрібно обґрунтувати, тобто учень повинен розуміти, за що він одержав таку оцінку;
- мотивацією для учнів має бути не лише кількісна оцінка, а й якісна – емоції вчителя, його слова;

- при оцінюванні враховуються не лише знання, вміння й навички учнів, а й їх відношення до навчання, рівень докладених зусиль (тобто всі компоненти навчальної діяльності);
- враховуються специфічні особливості й труднощі дитини;
- оцінка не повинна принижувати учня чи викликати в нього негативні емоції, а – навпаки – мотивувати до покращення своїх результатів, успіхів, викликати позитивні почуття [39].

2.2.4 Портфоліо учнів як засіб оцінювання індивідуальних досягнень учнів

Починаючи з 90-х років XX століття, в освітньому просторі світу почали з'являтися новітні технології навчання, широко застосовуватися контрольнo-вимірювальні матеріали (тести) та інноваційні форми оцінювання і накопичення інформації – портфоліо.

У документах МОН зазначено, що система оцінювання навчальних досягнень учнів має мотивувати. З метою стимулювання та оцінювання індивідуальних досягнень учнів в інклюзивному класі може використовуватись метод портфоліо.

«Портфоліо – це накопичувальна система оцінювання, що передбачає формування умінь учнів ставити цілі, планувати і організовувати власну навчальну діяльність; накопичення різних видів робіт, які засвідчують рух в індивідуальному розвитку; активну участь в інтеграції кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки» [47 ст.3].

Окремим важливим документом є створення та наповнення портфоліо учня.

Портфоліо у перекладі з італійської мови означає «портфель» – це збірка робіт та напрацювань виконані певною особою [61].

За визначеннями Нової української школи портфоліо учня – це систематичний збір робіт учня, який організовується з конкретною метою.

Портфоліо учня з особливими освітніми потребами – це папка, в якій зберігаються виконані роботи дитини, наприклад, фотографії, робочі

зошити, виконані завдання на картках, малюнки, аплікації, грамоти тощо. Ці матеріали дозволять вчителю визначити прогрес учня в освоєнні знань, умінь та навичок наприкінці семестру та навчального року.

Загалом «портфоліо – це спосіб фіксування, накопичення та оцінки індивідуальних досягнень школяра протягом певного періоду навчання» [29, ст. 91]. Портфоліо допомагає виявити все, на що здібний школяр. Воно акцентує увагу вчителя на індивідуальні досягнення учнів, їх активну участь у накопиченні різних видів робіт, що показують результати в індивідуальному розвитку; поєднання кількісних і якісних оцінок; підвищення ролі самооцінки. Наприклад, учительське портфоліо може вміщувати: графіки зміни швидкості читання; завдання, які спрямовані на зменшення кількості допущених у роботах помилок; зразки робіт, які виконуються щоденно та домашні роботи; ілюстрування навчальних досягнень за допомогою наочних матеріалів, які використовують для формувального оцінювання; розв'язання простих задач на віднімання тощо.

Для такого оцінювання потрібна певна підготовка:

- ✓ визначення критеріїв для відбору учнівських робіт до портфоліо;
- ✓ в якій формі подається матеріал;
- ✓ як спланувати оцінювання;
- ✓ самооцінка з боку учня тощо.

Оцінювання в інклюзивному класі опирається на рівень засвоєння матеріалу та формування умінь, навичок, компетентностей, передбачених темою. Визначаються знання, вміння, установки та методи їх формування. Процес оцінювання визначає зміст предметів, педагогічні методи і підходи, поточне й підсумкове оцінювання, а також відповідні ресурси для організації, впровадження та викладання навчальних програм. Фундаментом в оцінюванні для вимірювання знань і навичок учня є задачі (довготермінові та короткотермінові мета і завдання уроку). У процесі оцінювання вчитель з'ясовує, чи розуміє учень зміст цього явища.

Відповідний тип портфоліо добирається залежно від конкретної мети навчання: портфоліо документів, портфоліо досягнень, портфоліо розвитку, портфоліо підготовленості, показовий портфоліо. До його складання, за можливості, потрібно залучати самого учня. Портфоліо повинно охоплювати певний період навчальної діяльності, і бути зоровим. Укладання портфоліо допомагає вчителю:

- розкрити індивідуальні можливості дитини;
- стежити за розвитком навчальних досягнень учня за певний період часу;
- показувати ефективність та відповідність індивідуальної програми розвитку можливостям дитини, а за потреби коригувати її;
- стежити за розвитком соціалізації та формуванням особистості учня;
- здійснювати зворотний зв'язок між дитиною, батьками, учителем.

Портфоліо спирається не лише на процес оцінювання, але і самооцінювання. В інклюзивному класі добре ввести портфоліо, яке добиратиме учень самостійно. Це дасть змогу вчителю розв'язати ряд важливих корекційних завдань.

Вимоги до портфоліо:

1. Портфоліо завжди візуалізоване (може бути у вигляді спеціальної папки чи картотеки).
2. Портфоліо має бути процесуальним: застосовуватися для відстежування поточного та кінцевого оцінювання результатів навчальних досягнень учнів.

Типи портфоліо:

1. Робоче портфоліо – зберігаються як поточні роботи, так і зразки підсумкових робіт. До його створення долучаються: вчитель, учень та батьки.
2. Показове портфоліо – містить лише найкращі роботи учня і не включає поточних робіт. Учень сам формує таке портфоліо і вирішує, що туди покласти.

3. Портфоліо, або облік, що веде вчитель. Містить діагностувальні (тестові) завдання, зразки робіт, роботи, які учень не відібрав для показового портфоліо.

Цілі учнівського портфоліо:

- формування в учня відповідальності і самостійності навчання;
- розвиток уміння давати якісну оцінку результатів власного навчання та діяльності;
- розвиток вміння аналізувати власні інтереси, нахили, потреби і співвідносити їх з наявними можливостями;
- формування когнітивних інтересів і готовність до самостійного пізнання;
- створення ситуації успіху, що призводить до підвищення самооцінки і впевненості у власних можливостях.

Критерії оцінювання відповідають вимогам чинної програми закладу освіти, однак мають певні особливості, зумовленими особливостями їх психічного та фізичного розвитку.

«У процесі навчання в інклюзивному класі вчитель використовує різні методи діагностики, добираючи їх у залежності від індивідуальних особливостей та освітніх можливостей усіх учнів, теми, змісту, що дасть змогу здійснювати індивідуальний підхід та планувати подальшу роботу» [64, ст.35].

У початковій школі в інклюзивному класі доцільним є ведення учительського портфоліо та портфоліо учня. Портфоліо вчителя розглядається як спосіб обліку, накопичення та оцінювання індивідуальних досягнень учня протягом певного періоду навчання.

В інклюзивному класі портфоліо є важливим інструментом моніторингу та оцінювання, і воно повністю доповнює критерії оцінювання успішності учнів. Як зазначав Овертон (2006), портфоліо — це «зібрання робіт учня, що забезпечує цілісне бачення його слабких та сильних сторін». У цій сфері дуже важливе портфоліо вчителя. Таке портфоліо дозволяє вирішити проблему розробки індивідуального навчального плану. В

інклюзивному класі навчання дітей з особливими освітніми потребами може здійснюватися за персональною програмою, розробленою на основі загальноосвітньої шкільної програми, або за персональною програмою, розробленою за програмою спеціальної школи, рекомендованою психолого-медико-педагогічна консультацією. У деяких випадках учням слід змінити тип навчальної програми. Для цього вчителі використовують адаптацію чи модифікацію навчальної програми. Особливості вибору навчальної програми та ефективності її розробки на цій основі сприятимуть матеріали портфоліо вчителя. Педагогу необхідно обговорити з батьками динамічні зміни академічної успішності учнів за певний час та за їх участі визначити подальші стратегії навчання.

Навчання дітей з певними особливостями психофізичного розвитку базується на уявленні про те, що корекційний розвиток у психологічній сфері (пізнавальних процесів, мовленнєвої діяльності, особистості) відбувається тоді, коли учні набувають знань і навичок у ході цілеспрямованих корекційних дій. Особливістю програми спеціальної школи або адаптованої масової шкільної програми є визначення напрямку та очікуваних результатів корекційно-розвивальної роботи, яка має відображати напрям впливу корекційно-розвивальної роботи на предметний матеріал, охоплювати процес пізнання та мовленнєва діяльність і корекційний розвиток особистості.

Результати корекцій та розвиваючих впливів, відображені в діяльності учнів, мають бути включені до портфоліо вчителя. Ці матеріали використовуються для обговорення корекційних стратегій, які впливають на розвиток учнів, з психологами, логопедами, батьками, а за потреби — з дитячими психоневрологами. Портфоліо має відображати процес, тобто охоплювати певний період навчальної діяльності та бути візуальним (матеріали, що які показують діяльність учня вчитель вміщує в окрему папку). Наприклад, портфоліо з математики має включати: діагностувальні роботи; завдання для роботи над помилками, допущених у роботі; зразки

щоденної роботи та домашніх завдань; самостійну та діагностувальну роботи. Матеріали, які мають бути включені до портфоліо, повинні не лише пояснювати труднощі навчальної діяльності та процес їх усунення, а й вказувати успішність дитини. Це можуть бути успішно виконані діагностувальні роботи, диктанти, творчі роботи, тощо. Портфоліо також включає функції оцінювання якості, які дозволяють учням отримати визнання однолітків, вчителів та батьків. Наприклад, подяка за підготовку до шкільного свята, за старання чергування в класі.

Портфоліо учня початкової школи

В інклюзивному класі найкраще вводити портфоліо робіт, які учні обиратимуть самостійно. Це дасть змогу педагогам вирішити деякі важливі коригувальні завдання. Тому складання портфоліо допоможе максимально розкрити індивідуальні можливості кожної дитини. З самого початку навчання учні закладають основу навчальної діяльності з саморефлексії, тобто почуття відповідальності та самостійності навчання, беруть участь у якісному оцінюванні власних навчальних досягнень. Діти розвиватимуть здатність аналізувати власні інтереси, схильності, потреби та пов'язувати їх із наявними можливостями. З огляду на те, що діти з особливими освітніми потребами менш здатні до повної оцінки свого фізичного стану та інтелектуальних здібностей, їхня самооцінка значно підвищується або знижується порівняно зі звичайними умовами, що сприятиме виховуванню позитивних якостей особистості. Дослідники довели, що незалежний підбір матеріалів портфоліо може створити успішну ситуацію та підвищити самооцінку та впевненість у власних силах.

Завданнями учнівського портфоліо є:

- формуванні в учня відповідальності та самостійності;
- розвитку вміння давати якісну оцінку результатів власного навчання та діяльності;
- розвитку вміння аналізувати власні інтереси, схильності, потреби і співвідносити їх з наявними можливостями. (Цей чинник, зважаючи на

низьку спроможність дитини з особливими освітніми потребами адекватно оцінити свій фізичний стан, інтелектуальні можливості, помітно завищену або знижену самооцінку, порівняно з нормою, допоможе розвивати позитивні якості особистості);

- формуванні пізнавальних інтересів і готовності самостійно пізнавати навколишній світ [34].

Самостійний підбір матеріалів портфоліо створює успішну ситуацію та підвищує самооцінку та впевненість у собі.

Можна починати підбирати портфоліо учнів ще з початкової школи і працювати всім класом.

Ми пропонуємо наступний зміст.

Титульний лист. Містить основну інформацію ПІБ дитини; школа, клас), контактну інформацію та фотографію учня. Це чудово, коли дитина вибирає фотографію на титульній сторінці. Не варто дотримуватися офіційності портрета. Дозвольте дитині висловити себе так, як вона уявляє, і хоче, щоб її побачили інші.

Розділ «Мій світ». Містить будь-яку інформацію, яка є корисною і важливою для дитини. Можуть бути такі заголовки листків:

«Моє ім'я» містить інформацію про значення імені. Можуть написати знаменитість з таким же ім'ям.

«Моя сім'я» - можна розповісти про кожного члена сім'ї або написати коротку історію про свою сім'ю.

«Моє місто (село)» — розповідь про рідне місто (село), цікаві місця. Тут учні можуть вмістити таблицю руху від дому до школи. Головне — розмітити на ньому переходи та світлофори.

«Мої друзі» — фотографії друзів, інформація про їхні інтереси, захоплення.

«Моє хобі» — це коротка історія про те, що подобається дитині. Ви можете написати про спортивну діяльність, навчання в музичній школі чи іншому позашкільному навчальному закладі.

«Моя школа» — розповідь про школу та вчителів.

«Мій улюблений шкільний предмет» — напишіть коротку розповідь про свій улюблений шкільний предмет, наприклад «Мені подобається, тому що». Може бути таблиця під назвою «Шкільні предмети», в якій діти зможуть розповісти про кожен предмет і дізнатися, що для них важливо і необхідно.

Розділ «Моє навчання». У цьому розділі назва заголовку присвячена певному шкільному предмету. У цьому розділі учні заповнюють добре написані тести, цікаві проекти, огляди книг для читання, графік підвищення швидкості читання, творчу роботу.

Розділ «Моя громадська робота». Тут розповідається про доручення дитини. Діти можуть брати участь у шкільних виставах, декламувати вірші онлайн, виступати на святах тощо. Найкраще цей розділ прикрасити фотографіями та короткими повідомленнями на вказану тему.

Розділ «Моя творчість». У цю частину дитина кладе свої творчі роботи: картини, казки, вірші. Якщо учень зробив тривимірну роботу (виріб), потрібно розмістити її фотографію. Батькам потрібно дати дитині повну свободу, щоб виконали цю частину. Якщо дитина бере участь у виставці чи конкурсі, необхідно надати інформацію про захід: назву, час, місце та організатора.

Розділ «Мої враження». У початковій школі діти активно беруть участь в екскурсіях, відвідують музеї та театри. Після екскурсії можна запропонувати творче завдання, виконання якого дозволить дітям не лише запам'ятати зміст екскурсії, а й мати можливість висловити свої враження.

Розділ «Мої досягнення». Він містить дипломи, сертифікати, листи подяки. У початковій школі немає потреби ділитися успіхами в навчанні (похвальна грамота), наприклад, у спорті (диплом). Найкраще не розташовувати їх у порядку важливості, а, наприклад, у хронологічному порядку.

Розділ «Відгуки та побажання». Це можуть бути відгуки вчителя. Наприклад, «брав активну участь у підготовці до позакласних заходів», «готував плакат» тощо. Могуть бути пропозиції та побажання вчителів щодо результатів навчального року.

Розділ «Роботи, якими я пишаюся». На початку навчального року слід уважно вивчити портфоліо, проаналізувати зібрані в ньому матеріали та оновити його в наступному класі. Менш важливі матеріали та документи можна помістити в окрему папку, а найцінніші – у спеціальний розділ «Роботи, якими я пишаюся».

Остання частина — «Зміст». Виготовлення портфоліо для дітей з особливими освітніми потребами або нормотиповим розвитком вимагає активної допомоги батьків. Учитель повинен довести батькам його корисність. Вони повинні бути впевнені, що спільне систематичне виготовлення портфоліо допоможе їм краще зрозуміти дитину, її справжні здібності, а використання матеріалів портфоліо на батьківських зборах сприятиме ефективному зворотньому зв'язку батьків і вчителів. У першому класі, коли дитина починає вчитися впорядковувати портфоліо, допомога батьків має бути найбільш повною. З віком учнів допомогу слід звести до мінімуму. З самого початку роботу потрібно організувати і дозволити дітям докласти зусиль для формування портфоліо. У процесі роботи відбувається процес визнання власних досягнень, формування особистісного ставлення до отриманих результатів та розуміння власних здібностей [34].

Висновки до розділу 2

Результати проведеної роботи свідчать про те, що важливим для організації освітнього процесу в початкових класах є оцінювання учнів. Кількісна та якісна педагогічна оцінка слугує одним із вагомих засобів, який скеровує поведінку та діяльність дітей, регулює стосунки, може визначати місце учні в колективі однокласників та у сім'ї. Проте особливості

пізнавальної діяльності з ООП, залежність їхніх дій, настрою, працездатності від зовнішніх умов потребують інших, аніж у масовій школі, підходять до використання оцінки. При цьому йдеться не лише про оцінку кількісну, регламентовану критеріями навчальних досягнень учнів, а й про якісну – судження вчителя, його висловлювання щодо дитини, педагогічну техніку, емоції тощо. Педагогічна оцінка в умовах інклюзивного навчання має передусім стимулювати, мотивувати та бути обґрунтованою.

Виділяючи вагому роль оцінки в адаптації дитини в інклюзивному середовищі, слід наголосити на необхідності урахування специфічних особливостей учнів, обумовлених окремими порушеннями, індивідуальними особливостями. Важливим є емоційний також емоційний стан, у якому учитель не лише має проводити урок, а й виголошувати оцінки, зауваження чи заохочення. Педагог має бути врівноваженим, спокійним, при цьому така вимога стосується не лише негативних реакцій, а й позитивного стимулювання. Адже перевищення емоційних реакцій учителя може призвести як до сліз дітей, так і до бурхливої радості, що однаково негативно позначиться на їхньому самопочутті.

Навчальні досягнення учнів з психофізичними порушеннями, як і учнів з типовим розвитком, оцінюють на чотирма рівнях. Проте вимоги до оцінювання є інакшими, оскільки враховують можливості дітей та їхні психофізичні особливості. Для кожної категорії порушень розроблені свої критерії оцінювання навчальних досягнень. Програма кожного навчального предмета для певної категорії дітей містить конкретні критерії навчальних досягнень, згідно з вимогами обсягу й характеру матеріалу для кожного класу, можливостями учнів.

Оцінювання ґрунтується на позитивному принципі, тобто враховують передусім досягнення дитини, позитивну динаміку росту, а не учнівські невдачі.

Одним з методів оцінювання та стимулювання індивідуальних досягнень учнів є портфоліо. Вагомість цього методу оцінювання полягає в

перенесенні уваги учня з кількісних балів та невдач на його досягнення, формування самооцінки. Метод дає змогу батькам дитини побачити позитивну динаміку її навчання і розвитку.

Якщо протягом тривалого часу позитивних досягнень немає, це слугує підставою для якісного аналізу змісту й методів навчання дитини з ООП, правильності корекційно-розвиткових занять, адекватності вибору закладу.

ВИСНОВКИ

Здійснивши експериментальне дослідження, ми, в цілому, дійшли наступних висновків:

1. Застосувавши метод аналізу наукових джерел, нами вивчено і проаналізовано вітчизняну та зарубіжну літературу щодо сутності та методів дидактичного діагностування учнів молодших школярів в інклюзивному класі.

Охарактеризувавши професійно-педагогічну діяльність вчителя в інклюзивному просторі, ми визначили вимоги, які повинен виконувати кожен вчитель, працюючи в класі з інклюзивною формою навчання.

Визначили особливості підходів до планування навчального процесу, які відрізняються від традиційних усталених форм навчання.

Проаналізувавши психолого-педагогічні особливості роботи вчителя в інклюзивному класі, виявили, що в кваліфікаційній характеристиці вчителів інклюзивного класу бракує вимог щодо інклюзивної компетентності педагога.

2. Здійснюючи аналіз наукової літератури, вивчили науково-обґрунтовані визначення основних понять дидактичного діагностування молодших школярів в інклюзивному класі, таких як контроль, оцінка, перевірка. У навчанні школярів із типовим розвитком основними функціями контролю та оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів є освітня, виховна, розвивальна та мотиваційно-стимулювальна. А для учнів з психофізичними порушеннями основними функціями контролю та оцінювання навчальних досягнень є контрольна, навчальна, діагностико-коригувальна, стимулювально-мотиваційна, розвивально-виховна та реалізуватися через індивідуальний підхід.

Контроль і оцінювання навчальних досягнень має відповідати педагогічним вимогам, а саме: об'єктивність, систематичність, з

обов'язковим урахуванням особливостей дитини, її досвіду, впливу психофізичного порушення на засвоєння знань та умінь.

3. Провівши констатувальне дослідження стану забезпечення дидактичного діагностування учнів у інклюзивному класі, маємо підстави сказати, що педагоги інклюзивних класів мають необхідні теоретичні знання та володіють методиками та інструментаріями діагностування учнів.

Нами було вивчено, що вчитель під час дидактичного діагностування молодших школярів в інклюзивному класі, використовує систему оцінювання, обґрунтовану сучасними науковцями, що відповідає вимогам програми, але адаптовує її до особливостей свого класу. Проаналізувавши діагностувальні роботи, проведені у вересні та жовтні, визначили залежність рівня навчальних досягнень учнів від умов навчання. За результатами дослідження ми виявили, що для самооцінювання та рефлексії другокласників, вчителька використовує власну систему.

4. Поспілкувавшись з класоводом другого класу з інклюзивною формою навчання, з'ясували, що не завжди легко педагогу адаптувати вимоги чинної програми до індивідуальних потреб дитини з ООП і коректно оцінити її навчальні досягнення.

Наше емпіричне дослідження не вичерпує всієї проблеми. І Міністерство освіти і науки України визначає важливим просвітницько-виховну роботу з даного питання, поширення досвіду впровадження ефективних інклюзивних практик в роботу всіх закладів освіти нашої країни. На перспективу є потреба в дослідженні досвіду інших провідних фахівців у галузі інклюзивної практики, та аналізу динаміки в застосуванні тих чи інших педагогічних умов на предмет нашого магістерського дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базима Н.В., Качуровська О.Б., Коломієць Ю.В., Мартиненко І.В. Дитина з труднощами в навчанні в інклюзивному класі: Навчально-методичний посібник. – К.: ДІА, 2019. – 148 с.
2. Бондар В.І. Інклюзивне навчання та підготовка педагогічних кадрів до його реалізації. К.: Знання. 2007. 228 с
3. Борщевська Л.В. На допомогу батькам, що мають дітей з особливими потребами: методичні рекомендації / Борщевська Л.В., Зіброва Л.В., Іванова І.Б. – К.: Укр. Інститут соціальних досліджень., 1999 – 79 с.
4. Буйняк М. Г. Структурно-логічний підхід у формуванні психологічної готовності педагогів до навчання дітей з особливими освітніми потребами. Суми: Видавництво. 2013. 334с.
5. Буйняк М.Г. Вплив мотиваційних чинників на формування інклюзивної компетентності вчителів закладів загальної середньої освіти . Суми: Видавництво. 2006. 428 с.
6. Буйняк М.Г. До проблеми формування готовності вчителів загальноосвітньої школи до роботи в умовах інклюзії. Суми: Видавництво. 2006. 433 с.
7. Буйняк М.Г. Етапи формування психологічної готовності педагогів загальноосвітніх шкіл до інклюзивного навчання. Суми: Видавництво. 2005. 336 с.
8. Буйняк М.Г. Методи роботи практичного психолога з формування психологічної готовності педагогів до інклюзивного . Суми: Видавництво. 2012. С. 112-120
9. Буйняк М.Г. Методика дослідження психологічної готовності вчителів до інклюзивного навчання . Суми: Видавництво. 2014. С. 292-295
10. Буйняк М.Г. Окремі аспекти дослідження психологічної готовності вчителів загальноосвітніх шкіл до інклюзивного навчання . Суми: Видавництво. 2015. 445 с.

- 11.Буйняк М.Г. Особистість вчителя як суб'єкта інклюзивного навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку. Суми: Видавництво. 2013. С. 103-114
- 12.Буйняк М.Г. Особливості співпраці вчителя інклюзивного класу з сім'ями учнів . Суми: Видавництво. 2014. 432 с.
- 13.Буйняк М.Г. Погляди педагогів спеціальних закладів на проблеми інклюзивної освіти. Суми: Видавництво. 2004. С.12- 22 55
- 14.Буйняк М.Г. Психологічна готовність вчителів загальноосвітніх шкіл до інклюзії як умова ефективності навчання дітей з . Суми: Видавництво. 2014. С. 115-124
- 15.Буйняк М.Г. Соціально-психологічні форми організації інклюзивного навчання .Суми: Видавництво. 2014. С. 101-103
- 16.Буйняк М.Г. Структура психологічної готовності вчителя до інклюзивного навчання дітей з психофізичними . Хмельницький: Караван. 2015. 369 с.
- 17.Буйняк М.Г. Теоретичні основи формування психологічної готовності вчителів до професійної діяльності. Суми: Видавництво. 2014. 281 с.
- 18.Буйняк М.Г. Тренінг як метод формування психологічної готовності педагогів загальноосвітніх навчальних закладів до інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку. Суми: Видавництво. 2015. 416 с.
- 19.Буйняк М.Г. Формування психологічної готовності педагогів загальноосвітніх шкіл до інклюзивного навчання. Суми: Видавництво. 2014. 354 с.тет «Україна». 2019. 460 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь: Перун, 2005. – VIII, 1728 с.
- 21.Гордійчук О. Є Науково-методична робота як складова професійної підготовки майбутніх вчителів початкових класів до інклюзивної

- діяльності законодавстві [Електронний ресурс] / Гордійчук О.Є. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/simpoz5/45.pdf>
22. Гордійчук О. Є. Підготовка майбутніх вчителів початкових класів до роботи з батьками дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної діяльності. Інклюзивна освіта: досвід і перспективи : (монографія) / Колектив авторів; відп. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця, 2016. – с. 177-187.
23. Декларація прав дитини. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384
24. Діагностика якості навчання [Електронний ресурс] Режим доступу: https://stud.com.ua/61104/pedagogika/diagnostika_kontrol_navchanni
25. Закон України Про освіту. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
26. Зміни до Постанови КМУ від 09.08.2017 №588 «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах»
27. Інструктивно-методичний лист № 1/9-384 від 18.05.12 «Організація навчально-виховного процесу в умовах інклюзивного навчання»
28. Колупаєва А.А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник / А.А.Колупаєва, О.М.Таранченко. – Харків: Вид-во «Ранок», 2019. – 304 с.
29. Колупаєва А., Савчук Л. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб./ А.Колупаєва, Л.Савчук, К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.
30. Колупаєва А., Таранченко О. Інклюзія – соціальна модель устрою суспільства / Алла Колупаєва, Оксана Таранченко // Початкова школа. - 2017. - № 2. - С. 47-50

- 31.Комісарова С.М., Кліщинська Т.А., Ісанчук Н.В. Впровадження сучасних освітніх технологій в процесі навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах Нової української школи. Чернівці: «Місто», 2019 – 100 с.
- 32.Конвенція про права дитини. [Електронний ресурс] Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
- 33.Конституція України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
- 34.Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів. Технологія портфоліо в інклюзивному класі [Електронний ресурс] Режим доступу:<http://zakinppo.org.ua/centri/oblasnij-resursnij-centr-z-pidtrimki-inkluzivnoi-osviti/2103-kontrol-ta-ocinjuvannja-navchalnih-dosjagnen-uchniv-tehnologija-portfolio-v-inkluzivnomu-klasi>
- 35.Концепція нової української школи [Електронний ресурс] Режим доступу:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf> с.14
- 36.Концепція нової української школи [Електронний ресурс] Режим доступу:<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>
- 37.Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. № 988-р.
- 38.Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 № 912
- 39.Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку / навчально-методичний посібник / авт.: Чеботарьова О. В., Трикоз С. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Королько Н. І., Дмитрієва І. В., Остапенко Л. І., Тарновська Л. І., Гломозда І. В., Чухліб О. А., Стрілець Л. В.– К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 88 с.

40. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів 5-10 класів з порушеннями інтелектуального розвитку / навчально-методичний посібник / авт.: О.В. Чеботарьова, Г.О. Блеч, І.В. Гладченко, С.В. Трикоз, І.В. Бобренко, Н.А. Ярмола та ін.: за ред.: О.В. Чеботарьової. – К., ІСП НАПН України, 2019. – 120 с.
41. Лісова Л.І. Корекція навчальної діяльності молодших школярів з тяжкими порушеннями мовлення: Монографія. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друк-Сервіс», 2015. – 224 с.
42. Лорман Т. Сім стовпів інклюзивної освіти / Тім Лорман // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання - №3, 2010 – С. 3 – 11.
43. Миронова С.П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах : навчально-методичний посібник. – Тернопіль: Астон, 2020. – 176с.
44. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навчально-методичний посібник: - Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2016. – 164 с.
45. Оцінювання учнів з особливими освітніми потребами. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/2348-otsnyuvannya-uchniv-z-osoblivimi-osvtnmi-potrebami>
46. Портфоліо. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Портфоліо>
47. Порядок організації інклюзивного навчання у ЗНЗ // урядовий кур'єр. 20.08.2011. №153. Ст.3
48. Постанова Кабінету Міністрів України № 872 від 15 серпня 2011 року із змінами внесеними згідно з Постановою КМ від 9 серпня 2017 р. № 588
49. Починок А.І., Фуштей О.О., Легусова У.І., Вьюгіна Л.Ю., Галан О.В., Козак О.І. Довідник з організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти (з досвіду роботи навчальних закладів

- м.Чернівці) / [Уклад.: А.І. Починок, О.О. Фуштей, У.І. Легусова, Л.Ю. Вьюгіна, О.В. Галан, О.І. Козак.]. – Чернівці: «Місто», 2018. – 212 с.
- 50.Про внесення змін до Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Постанова Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 р. № 588. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/588-2017-п#n2>
- 51.Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах. Постанова Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2011 р. № 872. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/872-2011-%D0%BF>
- 52.П'ятакова Т.О. Розвиток інклюзивної компетентності швейцарський досвід. К.: Академія. 2005. С. 112-115
- 53.Роздавальний матеріал «Портфоліо». [Електронний ресурс] Режим доступу:<https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/08/portfolio-r.pdf> 2017. — 4 с.
- 54.Сак Т. // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання - №4, 2010 – С. 8 - 11.
- 55.Сак Т. В. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі : навч. курс та наук.-метод. посіб. / Т. В. Сак. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 168 с.
- 56.Сак Т. Контроль та оцінювання соціальної компетентності учнів з особливостями психофізичного розвитку в інклюзивному класі / Тамара Сак // Дефектологія. Особлива дитина: навчання та виховання - №4, 2010 – С. 8 - 11.
- 57.Сак Т. Організація навчання школярів із затримкою психічного розвитку в інклюзивному класі. // Початкова школа. – № 9. – 2015
58. Софій Н.З., Найда Ю.М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально –

- методичний посібник /Кол.:авторів: Колупаєва А.А., Найда Ю.М., Софій Н.З. та ін. За заг.ред.Даниленко Л.І., - К.:2007.- 128с.
- 59.Словник української мови: в 11 томах. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, — Том 10, 1979.
- 60.Степанов О.М., Фіцула М.М. Основи психології і педагогіки: посібник. - К.:Академвидав, 2003.
- 61.Сучасний словник іншомовних слів: Близько 20 тис. слів і словосполучень / Уклад.: О. І. Скопенко, Т. В. Цимбалюк. — К.: Довіра, 2006. — 789 с
- 62.Теоретико-методологічні засади впровадження інклюзії в закладах освіти: монографія / наук. Ред.. М.Є. Чайковський. Київ: Універси
- 63.Фіцула М. Педагогіка : навч. посіб. / М.М. Фіцула. — 3-тє вид., стер. — К. : Академвидав, 2009. — 560 с.
- 64.Швед М. основи інклюзивної освіти: підручник / Марія Швед. — Львів: Український католицький університет, 2015. — 360
- 65.Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. - 264 с.
- 66.Шумиловская Ю. В. Подготовка будущего учителя к работе с учащимися в условиях инклюзивного образования: дис... канд. пед. наук, спец.: 13.00.08 / Юлия Валерьевна Шумиловская. — Шуя, 2011. — 126 с.
- 67.Щодо посадових обов'язків асистента вчителя. Лист Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1/9-675 від 25.09.2012. [Електронний ресурс] Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v-675736-12>

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностична робота з математики №1

Прізвище, ім'я: _____

Вариант 1

1. Виконай обчислення:

$30 + 3 =$

$$48 - 8 =$$

$$13 + 10 + 1 =$$

$32 - 2 = \underline{\quad}$

$$48 - 30 = \underline{\quad}$$

$$56 - 6 - 20 = \underline{\hspace{2cm}}$$

2. Розв'яжи задачу

Олеся назбирала 15 горіхів, а Софійка – на 10 горіхів більше. Скільки горіхів назбирала Софійка?

[illegible]

3. Порівняй:

$$11 - 10 \boxed{} 2$$

$80 + 10 \square 90$

$85 - 80 \square 74 - 70$

4. Розв'яжи задачу

Котикові 4 місяці, а песику – 9 місяців. Хто старший? На скільки?

[illegible]

5. Знайди довжину ламаної лінії

Year	Population (millions)
1990	10.5
2000	11.5
2005	10.5
2010	11.5

Мій настрій в кінці уроку:

Завдання на уроці для мене були:

- ☐ Дуже легкі
☐ Легкі
☐ Не знаю
☐ Складні
☐ Дуже складні

Чи достатньо мною докладено зусиль на уроці?

Діагностична робота з української мови №1

Прізвище, ім'я: _____

1. Виконай тести:

1. Мовлення буває а) довге і коротке б) усне і писемне.
2. Зв'язані за змістом слова – це а) речення б) букви в) текст.
3. Зв'язані за змістом речення – це а) слова б) текст в) звук.

2. Списати текст. Підібрати і записати заголовок.

Дивний у вересні ліс! У ньому поруч весна й осінь. Жовтий лист і зелена трава. Тепле сонце і холодний вітер. Пісні та тиша. Сум і радість.

Зворушує серце ліс у цю пору.

3. З поданих слів скласти і записати речення
запросила дітей школу у Осінь

Діагностична робота з української мови №1

Прізвище, ім'я: _____

1. Виконай тести:

1. Мовлення буває а) довге і коротке б) усне і писемне.
2. Зв'язані за змістом слова – це а) речення б) букви в) текст.
3. Зв'язані за змістом речення – це а) слова б) текст в) звук.

2. Списати текст. Підібрати і записати заголовок.

Дивний у вересні ліс! У ньому поруч весна й осінь. Жовтий лист і зелена трава. Тепле сонце і холодний вітер. Пісні та тиша. Сум і радість.

Зворушує серце ліс у цю пору.

3. З поданих слів скласти і записати речення
запросила дітей школу у Осінь

Діагностувальна робота №1

Збираємось у подорож

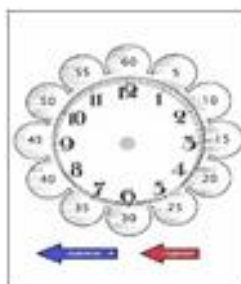
Дата _____

Прізвище, ім'я _____

1. Розмалюй кольори світлофора:

2. Визнач час, коли ти прокидаєшся. Познач на годиннику.

3. Які продукти корисні, а які шкідливі? Обведи зеленим кольором - корисні, а червоним - шкідливі.

Продукти

4. З'єднай частини прислів'я

5. Розташуй у правильному порядку дії з режиму школяра:

Сніданок

Обід

Підйом

Відпочинок

Заняття в школі

Зарядка

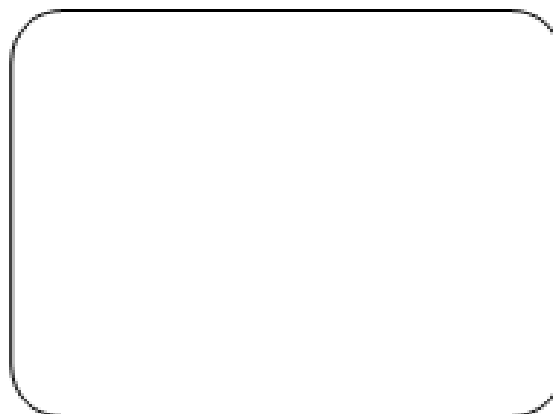
Умивання

Сон

Вечеря

Виконання домашніх завдань

6. Намалюйте на столі столові прибори, дотримуючись правил столового етикету.

Звуки і букви

1. Послухайте текст. Запишіть (диктант)

Кошенятко

Дітям подарували маленьке кошеня. Дем'ян та Мар'яна назвали його Мурчиком. Вони часто грають з кошенятком. У Мурчика темний носик і білі лапки. Він любить молоко і рибу.

Виконайте завдання:

2. Запишіть відповіді на запитання

- 1) Кого подарували дітям?
- 2) Як звали дітей?
- 3) Як назвали кошенятко?
- 4) Що воно любить їсти?

3. Випишіть слова з апострофом, поділяючи їх для переносу

Хом'як, будяк, комп'ютер, лялька, м'ятний.

4. Спишіть слова, вставте пропущені букви

Жа...ка, ша...ка, парасол...ка, оповіда...я.

5. Випишіть назви птахів. Поставте наголоси у цих словах.

Ластівка, гніздо, солов'ї, дерево, горобець, голуби.

2 клас

1. Розв'яжи задачу:

Тато купив 3 сітки картоплі по 8 кг у кожній, а буряків у 6 разів менше, ніж картоплі. Скільки всього кілограмів овочів купив тато?

2. Обчисли вирази:

$36 : 6 + 49 : 7$

$5 \cdot (65 - 59)$

$(54 + 18) : 9$

$26 + 5 \cdot 9$

$82 - 90 : 10$

$0 \cdot (48 + 26)$

3. Виконай дії з іменованими числами:

$70 \text{ см} = \square \text{ дм}$

$5 \text{ дм } 6 \text{ см} + 3 \text{ см} =$

$4 \text{ дм } 6 \text{ см} = \square \text{ см}$

$8 \text{ дм } 7 \text{ см} - 5 \text{ дм} =$

$35 \text{ см} = \square \text{ дм } \square \text{ см}$

$1 \text{ дм } 5 \text{ см} : 3 =$

4. Накресли прямокутник ADKL та обчисли його периметр, якщо довжина дорівнює 10 см, а ширина – у 2 рази коротша за довжину.

5. Знайди значення виразу $a \cdot 8 + 44$, якщо $a = 5, 7$.

Мій настрій в кінці уроку:

Завдання на уроці для мене були:

- ☐ Дуже легкі
- ☐ Легкі
- ☐ Не знаю
- ☐ Складні
- ☐ Дуже складні

Чи достатньо мною докладено зусиль на уроці?

Діагностувальна робота №2

з «Я досліджую світ» на тему: «Факти і здогадки»

ПІБ учня/учениці _____ дата _____

1. Яку відповідь дала Вероніка на питання дідуся: - Що розквітає, коли іде дощ?

- а) квітка
- б) веселка
- в) парасолька

2. Чим корисні сонячні промені?

- а) насичують організм вітаміном Д
- б) насичують організм вітаміном С
- в) насичують організм вітаміном А

3. Яке свято відзначають в Україні 14 жовтня?

- а) День захисника України
- б) День Незалежності
- в) День українського прапора

4. Назви продукти, що завдають шкоди твоєму здоров'ю та ті, які є для тебе корисними

Корисні	шкідливі
_____	_____
_____	_____
_____	_____

5. Запиши, які заходи варто вживати для профілактики захворювань восени

6. Пронумеруй послідовність подій в пригоді третій «Магічне число сім»

- ___ Усі мої друзі народилися у щасливі дні
- ___ Вероніка трохи повеселішала
- ___ Вероніка прийшла додому вкрай засмучена
- ___ А я – просто сьомого жовтня

7. Запиши, що потрібно зробити, коли ти загубився/загубилася

8. Клас – це твоя «шкільна родина». Випиши слова, які характеризують твою шкільну родину

Велика, весела, галаслива, щаслива, погана, творча, дружна, неслухняна, неприємна.

9. Яку інформацію можна дізнатися розглянувши пачку соку?

10. Що тобі найбільше сподобалося і запам'яталося під час вивчення теми «Факти і здогадки»?

Результат діагностувальної роботи:

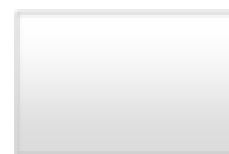
Самоаналіз

Познач **+** (Як тобі було виконувати завдання?)

Мені було дуже легко	
Мені була потрібна допомога вчителя чи однокласників	
Мені було дуже важко	

Оцінювання

- ++ має значні успіхи
- + демонструє помітний прогрес
- ✓ досягає результату з допомогою вчителя
- ! потребує значної уваги і допомоги

Коментар вчителя
